

ก็เฝอองค์ อรนุช นีนแล จะพูดแทนเทพซ้อง ชัดขวาง" แต่เมื่อเทพทั้ง 4
 อ้างถึงสัญญาที่พระนลบอกว่าจะช่วย พระนลต้องจ่ายอมปฏิบัติหน้าที่เพื่อรักษา
 ความสัตย์ต้อง "นางจิตซ่มความเสนาหา" (หน้า 33) และเมื่อนางทมซันต์
 ซันซันที่จะเลือกพระนลหากพระนลไม่มีความกรุณาแก่นางนางก็จะขอฆ่าตัวตาย
 พระนลก็ยังมิได้กล่าวความในใจของพระองค์แก่นาง เพราะพระนลไม่ยอม
 "... เจริจาเกินสิ่ง" (หน้า 47) เมื่อพระนลกลับไปพบกับเทพทั้ง 4
 อีกครั้ง พระนลก็ถูกลเหตุการณตามความเป็นจริงทุกประการ สิ่งเหล่านี้ยอม
 เป็นการซันซันได้ว่าพระนลเป็นผู้มีความสัตย์

แต่คุณธรรมซื่อนี้ของพระนลได้ถูกละเลย

ไปเมื่อพระนลเลือกที่จะเสียสละความสุขของพระองค์โดยการหนีนางทมซันต์ไป
 พระนลจึงต้องกลายเป็นผู้ที่ไม่รักษาสัญญา พฤติกรรมนี้จัดว่าขัดกับลักษณะนิสัย
 แต่ก็ เป็นสิ่งที่สมเหตุสมผลเมื่อดำเนินถึงสถานการณ์และสภาพจิตใจของพระนล

1.2.2.3 มีจิตใจเมตตากรุณา

พระนลเป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตากรุณา ดัง
 สิ่งเกิดได้จากเหตุการณ์หลายๆ ตอน ดังนี้

ก. ตอนพระนลช่วยพญานาค ซึ่งใน
 ขณะนั้นพระนลก็ตกอยู่ในสภาพที่ต้องทุกข์ทรมานทั้งจิตใจและร่างกาย แต่เมื่อ
 พระองค์ได้ยินเสียงร้องขอความช่วยเหลือ พระนลก็รับตอบด้วย "สำเนียง
 เสียงใส" ว่า "อย่ากลัวจะช่วยทันที" (หน้า 241) และพระองค์ก็เสด็จ
 เข้าไปในกองไฟเพื่อช่วยเหลือทันที ทั้งๆ ที่พระองค์ยังไม่ทราบด้วยซ้ำว่า
 พระองค์จะเข้าไปช่วยใคร พระองค์จะได้รับอันตรายหรือเปล่า เมื่อได้ยิน
 เสียงร้องที่ตั้ง "อัคระทักกิกก้อง จากกองอัคคี" เป็นเสียงที่แสดงว่าผู้นั้น
 "ถูกเผาและมี ทุกข์ท่วมท่ว หลือที่จะทน" เสียงร้องนี้สร้างความสะดวกนใจ
 ให้แก่พระนล พระนลจึงเกิดความเมตตากรุณาเข้าไปช่วยเหลือ ด้วยเจตนา

ที่บริสุทธิ กุศลที่พระองค์ได้ช่วยพญานาคทำให้พญานาคคิดตอบแทนคุณ โดยการช่วยที่แนะนำแนวทางเพื่อให้ได้พบกับนางทมยันตีและได้ทรัพย์สมบัติคืนมา ตลอดจนช่วยให้พระนลมีอิทธิฤทธิ์สามารถชนะศัตรู

ข. ตอนพระนลอภิษยให้กลีและพระบุษกร

ด้วยน้ำพระทัยที่เมตตากรุณาเมื่อพระนลทราบว่าตลอดระยะเวลาที่กลีสิงอยู่ในร่างของพระนลนั้นกลีได้รับความทุกข์เวทนาจากคำสาปของนางทมยันตีและจากพิษของพระยานาค และตัวกลีเองก็สำนึกผิดและได้กล่าวอ้อนวอนให้พระนลยกโทษให้ พระนลเห็นดังนั้นจึงเกิดความเมตตาและให้อภิษยกลี นอกจากนี้พระนลยังให้อภิษยพระบุษกร พระนลไม่เพียงแต่ยกโทษประหารชีวิตเท่านั้น พระนลยังพระราชทานเมือง ทรัพย์สมบัติตลอดจนบริวาร กองทัพ และยังทรงอำนวยการว่า "ไปดีเกิดพระบุษกร ชีวียังอยู่ร้อยปี ไปเกิดจงมั่นคง ดำรงรัชบุรีศรี" (หน้า 435) ด้วยน้ำพระทัยอันนี้พระบุษกรจึงสำนึกผิดและขอสวามีภักดีเป็นข้าของพระนลจนวันตาย จะเห็นว่าพระนลใช้หลักความเมตตาในการระงับความพยายาท กลีและพระบุษกรคิดร้ายต่อพระองค์ทำให้ต้องตกระกำลำบาก ต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ต้องพลัดพรากจากบุคคลที่รัก เป็นความทุกข์อย่างมหันต์ที่พระนลต้องทนอยู่ในสภาพเช่นนั้นเป็นเวลาถึงสามปี จึงสมควรที่พระองค์จะโกรธแค้นกลีและพระบุษกร แต่พระองค์สามารถระงับความโกรธได้เพราะพระองค์มีความเมตตากรุณาไม่ปรารถนาจะผูกพยายาทจ้องเวรกันต่อไป นอกจากเหตุการณ์ดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมอันนี้ของพระองค์แล้วยังมีคำประพันธ์ที่กล่าวสรรเสริญ เช่น นางทมยันตีกล่าวสรรเสริญพระนลว่า "ใจเขอดีมีกอวยทาน" (หน้า 171) และ "พระองค์ทรงปราณี ทวีชาติบ่ขาดแคลน...มีกอวยทานทรัพย์เพิ่มพูน" (หน้า 181) และเทพทั้ง 4 ก็กล่าวสรรเสริญพระนลว่า "...ย่อมเว้น จากเบียดเสียดเล่น เช่นฆ่าสัตว์สรรพ" (หน้า 79) จะเห็นได้ว่าคุณธรรมของพระนลเป็นที่น่ายกย่องสรรเสริญยิ่งนัก

ซึ่งอาจจะเปรียบได้กับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เป็นการบำเพ็ญทานบารมี การให้ที่สิ่งใหญ่ของพระนล คือการให้อภัย ความเมตตาที่มีความหมายตามหลักทางพุทธศาสนา คือ ความรักที่บริสุทธิ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นความรักอย่างกลางๆ อย่างแผ่แผ่ทำให้จิตใจเปิดกว้างออกไป ปราศจากความเกลียดชังคิดร้ายที่จะทำลาย มิใช่ตรีปรารภนาดีต่อทุกคนสม่ำเสมอ (พระเทพเวที, 2532 : 507,754)

การให้อภัยจึงถือเป็นคุณธรรมที่แสดงถึงความเมตตา ซึ่งถือเป็นธรรมที่ยิ่งใหญ่ ดังพุทธพจน์ที่กล่าวว่า "เมตตาธรรมค้ำจุนโลก"

คุณธรรมข้อนี้ของพระนลได้สร้างความ

ประทับใจ ความศรัทธาให้แก่ผู้เสพอันจะยังผลให้ผู้เสพได้รับบารมีผลดี โดยเฉพาะศฤงคารรสได้ค้ำยั้งขึ้น กล่าวคือ เมื่อผู้เสพเกิดความศรัทธาและชื่นชมตัวละครและตัวละครนั้นตกอยู่ในภาวะใดผู้เสพก็ยอมชิมช้ำภาวะนั้นได้ดี นอกจากนี้คุณธรรมข้อนี้ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่จะพิสูจน์ได้ว่าพระนลผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย จะไม่มีวันเป็นชายที่ทอดทิ้งภรรยาไปเพราะความเห็นแก่ตัวอย่างแน่นอน

1.2.2.4 มีความวิริยะและขันติ

พระนลเป็นผู้ที่มีความวิริยะและขันติ มีเหตุการณ์หลายตอนที่แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะข้อนี้ของพระนล ได้แก่

ก. พระนลสามารถอดกลั้นต่ออำนาจของความโกรธ ดังจะเห็นได้ว่ามีเหตุการณ์ที่สำคัญ 2 ครั้ง ที่พระนลสามารถเอาชนะความโกรธได้คือ ครั้งที่ 1 พระนลถูกพระบุษกรกล่าวหาเยาะเย้ยและทำให้วางนางทมยันตีเป็นเดิมพัน พระนล "... เขาก็คั่งแค้น แน่นฤดูแต่ขิ้น อันพระฤทธิยเขอรุมริง ประหนึ่งว่าจะพังพินาศ" แต่พระนลก็สามารถอดกลั้นความโกรธไว้ได้โดย "พระปมิประภาษาโจนเลข" (หน้า 101) พระนลเพียง

แต่จึงดูพระบุษกรแล้วพระองค์ก็เปลื้องเครื่องทรงและเสด็จออกจากพระราชวังครั้งที่ 2 พระบุษกรได้กล่าววาทจาเขาะเสี่ยพระนลและล่วงเกินนางทมยันตีด้วยความตึกคะนองและหลงผิด พระนลโกรธมาก "เจ็บจิตราวไฟ มาสู่มธุระเผาผลาญ" (หน้า 431) พระนลถึงกับกุมพระขรรค์หมายฆ่าพระบุษกร แต่ในที่สุดพระนลก็สามารถระงับความโกรธนั้นได้

ข. ตลอดระยะเวลา 3 ปี พระนลต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส แต่พระนลก็มีเคยจะร้องขอให้ผู้ใดช่วย ความทุกข์ของพระนลเริ่มตั้งแต่สูญเสียทรัพย์สินสมบัติ ราชสมบัติและผ้าทรงทุกข์ที่ทรมานใจพระองค์มากที่สุดคือ การทิ้งนางทมยันตีไว้กลางป่า ซึ่งพระองค์ไม่เคยให้อภัยพระองค์เองเลย พระนลยอมวิบัติตากรรมที่พระองค์เป็นผู้ก่อขึ้นด้วยความวิริยะและขันติ

1.2.2.5 มีความรู้ความสามารถ

พระนลเป็นกษัตริย์ที่มีความรู้ความสามารถมากมาย จนได้ชื่อว่าเป็น มนุษแห่งยุค¹ พระนลเป็นผู้ "รอบรู้พระเวท... ตำนานสำคัญ" (หน้า 79) และเป็นผู้มีความสามารถในการรบ "เจนจบทางยุทธศาสตร์" มีกองทัพที่ยิ่งใหญ่และกล้าหาญ พระนลเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ คู่

¹ ดูรายละเอียดในหน้า 159

"เป็นอิศวรมหาราช" (หน้า 1) พระนลยังได้ทรงประกอบพิธีอิศวรเมฆ¹ ซึ่งเป็นพิธีสำหรับพระราชพิธีเท้านั้น และพระนลก็ทรงประกอบพิธีนี้หลายครั้ง ดังคำประพันธ์ที่นางทมยันตีรำพันถึงพระนลว่า "อันองค์พระทรงเดช อิศวรเมฆทำกัณฑ์ เส้นสรวงบ่าบวงบน บรมิเวียนเส้นสรวงสวรรค์" (หน้า 159) จึงอาจกล่าวได้ว่าพระนลเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจนเป็นที่เคารพหรือเป็นที่ยำเกรงแก่บรรดาภคินีเมืองต่างๆ ความรู้ความสามารถของพระนลที่มีบทบาทช่วยเสริมศฤงคารรส และช่วยในการดำเนินเรื่อง ได้แก่

ก. มีความสามารถในการขับมัจฉา

พระนลเป็นผู้รู้วิชา "อิศวรฤทธิ" จึงสามารถบังคับม้าให้ "วิ่งไวถนัดราวพายุฝน" (หน้า 337) คุณสมบัติข้อนี้ นางทมยันตีคิดกลอุบายเพื่อพิสูจน์ว่าวาหุคือพระนล ดังที่นางทมยันตีได้กล่าวแก่พระนลในภายหลังว่า "หม่อมฉันคิดอุบายได้ขึ้นมา เพื่อลวงพระราชามาที่นี้ อันผู้จะขับมัจฉา ขึ้นมาร้อยโชนเต็มที ภายในวันเดี๋ยวนั้นไม่มี ในโลกนี้นอกจาก พระจอมคน" (หน้า 399) นอกจากนี้เสียงรถม้าที่พระนลขับก็มีเสียงที่แตกต่างไปจากที่ผู้อื่นขับคือ ดังอีกทีกกักกิ่งคล้ายเสียงฟ้าร้องคำราม และเสียงนี้ก็คือ "ไฟเราะเหมาะหมาศคล้ายจำเริญ ฟังเพียงเพลงเพราะเหมาะใจ" (หน้า 357) เมื่อพระนลขับรถม้าเข้ามาเสียงของรถม้า "อันถึงพระขาม้าต้น

¹ ในสมัยโบราณเป็นพิธีขอลูก ต่อๆ มากลายเป็นพิธีพื้นบ้าน อดอาหารปล่อยม้าไปในแคว้นต่างๆ เมื่อม้าไปถึงเมืองใดหากมีการต้อนรับม้าเป็นอย่างดีแสดงว่าปรารถนาจะมีไมตรีหรือยอมอ่อนน้อม หากเมืองใดไม่ยอมอ่อนน้อมก็ต้องสู้รบกับกองทัพที่ตามม้าขึ้นไป ม้าจะเที่ยวไปจนครบหนึ่งปี จึงพากลับนครแล้วฆ่ามันบูชาฮัญ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างถึงใน ประเทือง วงศ์รัตน์ , 2517 : 188-189)

ของพระนล...อันอยู่ในโรงที่ข้างใน ก็ดีใจต่างร้องก้องกังวาฬ ต่างตัวเรียง
 ร้องลำพองเด่น ราวกับเห็นพระนลมหาศาล" (หน้า 357) ทั้งนกสูงซึ่งเกาะ
 บนหลังคาปราสาทก็ "...ว่าแพนอันนอก" (หน้า 357) และ "พระชาข้าง
 ร้องก้องเหมือนเสียงสังข์" จน "ทั่วทั้งวังขวัญสนั่นดัง เหมือนเสียงเมฆกำลัง
 วรรณกาลฯ" (หน้า 357) และประการสำคัญนางทมยันตีจำได้ว่าเสียงเช่นนี้
 ต้องเป็นเสียงรถที่พระนลเป็นผู้ขับแน่นอน นางจึง "...ใจวาบปลาบวิญญา"
 (หน้า 357) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวิภาวะ อนุภาวะและสาตตวิภาวะ ที่เสริมให้
 ผู้อ่านมีความสุขอ้อมเอมกับบรรยากาศที่ตื่นเต้นระคนสุขไปพร้อมๆ กับตัวละคร
 ที่จะได้พบกับบุคคลอื่นเป็นที่รัก ซึ่งได้พลัดพรากจากกันถึงสามปีและบัดนี้เวลา
 ที่รอคอยได้มาถึงแล้ว

การที่ให้เสียงรถม้าดังไฟเราะเช่น

เสียงเพลงนั้นทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของกวีได้เป็น 2 ลักษณะ คือทรง
 ต้องการแสดงให้เห็นว่าพระนลเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญขับขีรถม้าได้ เป็นเยี่ยม
 จึงสามารถบังคับให้ม้าวิ่งได้จังหวะจึงทำให้เกิดเสียงดังที่ไฟเราะดุจเสียง
 คนตรีนี้ประการหนึ่ง ส่วนอีกประการหนึ่งทรงต้องการสร้างบรรยากาศเพื่อเข้า
 สดุดคารรรส จึงบรรยายว่าเสียงรถม้าดังไฟเราะจนม้าของพระนลส่งเสียงร้อง
 และเด่นด้วยความคิดใจเหมือนกับได้เห็นพระนล นกสูงก็อันนอกว่าแพน ข้างก็
 ร้องดุจเสียงสังข์ เป็นการสร้างฉากที่น่าขรรมชาติมาสัมพันธ์กับความรู้สึกของ
 ตัวละคร คือนางทมยันตี ที่รู้สึก "จับใจ" และรู้สึก "ใจวาบปลาบวิญญา"
 การว่าแพนของนกสูงและการร้องของข้างนั้นเป็นการแสดงความตื่นเต้นยินดี
 เปรียบกับความตื่นเต้นยินดีที่นางทมยันตีจะได้พบกับพระนล ซึ่งจะเชื่อมโยงกับ
 ความรู้สึกของนางทมยันตีหลังจากที่พบกับพระนล ดังที่ได้เปรียบเทียบไว้ว่า
 "ได้พบพระภรรครเสนหา เหมือนฝนโปรยโรยพินพสุ่นธรา ก็เกิดผลนาๆ
 ทั่วไป ฯ" (หน้า 407)

เป็นที่น่าสังเกตว่าความสามารถในการขับรถนี้ คงจะเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญ ทั้งนี้เพราะสังคมอินเดียในสมัยโบราณจะต้องใช้รถม้าในการออกศึก การแพ้นะและที่วัดจึงฝากไว้กับนายสารถีเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากเรื่องมหากาพย์ในการทำสงครามระหว่างพี่น้องปาดทพทั้งห้า กับฝ่ายเจ้าชายเการพ ซึ่งถือเป็นสงครามที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งดินแดนภารตวรรษ ฝ่ายกษัตริย์ปาดทพได้พระกฤษณะ (ซึ่งเป็นพระนารายณ์อวตารปางที่ 8) มาเป็นพวกพ้องและเป็นสารถีขับรถศึกให้แก่อรชุน (ศึกคีร์วี แยมันดดา, 2534 : 26) ความสามารถในการขับรถศึกของพระกฤษณะร่วมกับฝีมือรบของอรชุนได้สร้างความครื้นเครงแก่ศัตรูมาก ดังข้อความที่ปรากฏใน มหากาพย์ ว่าทหารฝ่ายเการพ "เพียงแต่แลไปเห็นรถศึกของอรชุนขับตรงมา, พวกทหารก็ร้องว่า 'อรชุน ! อรชุน !' แล้วก็พากันวิ่งหนีวุ่นวายย้ายแยกแตกพว" (นิชม รักไทย แปลและเรียบเรียง, 2514 : 174) วิชาขับรถจึงเป็นวิชาสำคัญสำหรับกษัตริย์ การที่พระนลมีความสามารถในการขับรถนี้ทำให้พระนลสามารถใช้แตกต่างกับการเรียนวิชาสกา เป็นเหตุให้ขับไล่กลีออกจากร่างและช่วยให้ชนะสกากับพระบุษกรได้ในที่สุด

ข. มีความสามารถเป็นเลิศในการประกอบ

อาหาร

ความสามารถในการประกอบอาหาร

ถือ เป็นคุณสมบัติพิเศษที่สำคัญประการหนึ่งที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อให้ตัวละครสังเกตุและจำกันได้ พระนลเป็นผู้มีความชำนาญในการปรุงอาหาร ดังคำประพันธ์ที่วาทุก (พระนล) กล่าวแก่ท้าวฤตบุตรธว่า "อีกหนึ่งการแต่งอาหาร ข้าบาทชำนาญ วิเศษบ่แสรังเสกสรร" (หน้า 255) ดังนั้นเมื่อนางทมยันตีชิมอาหารฝีมือของวาทุก ก็ถึงกับร้องกรีดขึ้นด้วยความดีใจ ว่าใช่แน่แล้วผู้ที่ปรุงอาหารได้เช่นนี้คือพระนล นอกจากนี้การให้พระนลมีความเชี่ยวชาญในการประกอบ

อาหาร จะทำให้เนื้อเรื่องสมจริง กล่าวคือตามปกติ นายสารณีในสมัยโบราณจะเป็นผู้แต่งเครื่องเสวยด้วย ดังนั้น การทำอาหารจึงเป็นวิชาหนึ่งซึ่งสารณีควรจะเรียน (หน้า 564) และถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระนลในอันที่จะให้ท้าวฤๅษบรรณรับพระนลไว้เป็นนายสารณีเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคนทั้งๆ ที่มีสารณีอยู่แล้วถึงสองคน ประกอบกับรูปร่างหน้าตาของพระนลในขณะนั้นก็พิการ การที่พระนลมีคุณสมบัติข้อนี้น่าจะเกี่ยวเนื่องกับการฝึกตนในการเล่าเรียนศิลป-วิทยาการสำหรับกษัตริย์ ซึ่งผูกพันกับความคิดว่า กษัตริย์ต้องมีคุณสมบัติ คือ ความพริกพริ้ว¹

ค. มีอภิชิตฤทธิ

ความมีอภิชิตฤทธิเป็นคุณสมบัติพิเศษของพระนลอีกประการหนึ่งที่ทรงสร้างขึ้นมาเพื่อให้เนื้อเรื่องมีความสนุกสนานตื่นเต้นเร้าใจให้ผู้อ่านเกิดอภิปุตุรส (รสอัศจรรย์) อภิชิตฤทธิของพระนลปรากฏในสวรรค์ที่ 14 คือ พระนลเดินเข้าไปในกองไฟแต่ไฟมิได้ไหม้พระนล นอกจากนี้ในสวรรค์ที่ 23 นางเกศินีได้เห็นอภิชิตฤทธิของวาทุก (พระนล) กล่าวคือ สามารถเดินผ่านประตูได้โดยไม่ต้องก้มเพราะ "ประตูนั้นพลันหลีกสูงขึ้นไป" สามารถตักน้ำได้โดยใช้ดาบจ้อง "น้ำก็เต็มขึ้นมาเอง" (หน้า 381) เมื่อพระนลคิดจะอาบน้ำ น้ำก็ไหลมาเองโดยมิต้องตัก เมื่อจะจุดไฟก็จะใช้แสงตะวัน และพระนลสามารถทำให้ดอกไม้ที่แห้งเหี่ยวกลับสดชื่นเหมือนแรกผลิได้ คุณสมบัติ

¹ คุณสมบัติ 6 ประการ แห่งการเป็นพระราชาซึ่งจะนำมาใช้ในการบริหารบ้านเมือง ได้แก่ 1) ความเฉลียวฉลาด 2) ความพริกพริ้ว 3) ความสามารถในการจัดการกับศัตรู 4) ความรู้ทางการเมือง 5) ความทรงจำอันแม่นยำ และ 6) ความยึดมั่นในศีลธรรม (กรรณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย แปลและเรียบเรียง, 2533 : 100)

เหล่านี้ของพระนลยิ่งเพิ่มความแน่ใจแก่ทางทมิฬอันดีว่า วาหุก คือพระนล เพราะ
ผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์เช่นนั้นย่อมไม่ใช่สารถิธรรมดา

อาจตั้งข้อสงสัยเกิดได้ว่า แม้พระนลจะมี
อิทธิฤทธิ์ที่พิสดารอย่างไรแต่พระนลก็ยังคงเป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยอย่าง
มนุษย์ธรรมดาที่มีกิเลส พระนลจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงความทุกข์อันเกิดจากกรรมของ
พระองค์เอง ลักษณะของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ดังกล่าวเป็นเรื่องที่อยู่เหนือ-
ธรรมชาติซึ่งผูกพันกับความคิดความเชื่อของผู้เสพและผู้สร้างในยุคนั้น สำหรับ
ผู้เสพในยุคนั้นๆ ต่อมาก็สามารถที่จะวิเคราะห์และตีความในแง่ใหม่ อันเป็น
การมองอีกมุมหนึ่งเพื่อให้เกิดรสในการอ่าน

นอกจากคุณสมบัติดังกล่าวนี้พระนลยังมี
มีวาจาสุภาพอ่อนหวาน พระนลจึงเป็นผู้ที่สมกับเป็น "บุรุษวิถัน" คุณสมบัติทุกข้อ
ของพระนลมีส่วนเสริมให้ผู้เสพรับรสอุดมการรสได้ดียิ่งขึ้น เพราะความชื่นชม
ยินดีความรู้สึกร่วมซึ่งในความรักย่อมจะเกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น เมื่อได้รับรู้ความรัก
ของตัวละครที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นรักที่บริสุทธิ์ ความรักของพระนลเป็นความรักที่
แท้จริงและยิ่งใหญ่ เพราะความรักของพระองค์มิได้จำกัดเพียงความรักที่สามี
พึงมีต่อภรรยาเท่านั้น แต่เป็นความรักที่มนุษย์พึงมีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย พระนล
ไม่เคยแม้แต่จะ "เบียดเสียดเล่น เช่นฆ่าสัตว์สรรพ" (หน้า 79) พระนล
พร้อมและยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ทุกคนและพระนลยังเป็นผู้ให้ที่นำสรรเสริญ
คือให้อภัยแก่ผู้ที่คิดร้ายต่อพระองค์ คุณธรรมของพระนลทำให้พระนลเป็นที่รัก
ของผู้อื่น ดังที่เทพทั้ง 4 ได้กล่าวสรรเสริญพระนลว่า "พระนลทรงธรรม
ประเสริฐเลิศล้ำ กอบสรรพคุณา ใครเลขาจะไม่ มีใจเสนาหา ในองค์ราชา
นฤบดี" (หน้า 79)

เราอาจตั้งคำถามได้ว่า เพราะเหตุใดเล่าผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรมเช่นพระนลจึงต้องประสบชะตากรรมเช่นนี้ ข้อควรพิจารณาคือพระนลก็คือมนุษย์ปุถุชนธรรมดาที่ยังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ยังต้องมีทั้งสุขและทุกข์อันเกิดจากกรรมดีและกรรมชั่วของความทุกข์ของพระนลยังเป็นความสุขในระดับโลกีย์ละ ดังนั้นเมื่อพระบุษกรมาทำพระองค์เล่นพนันสภาพระนลจึงรับค่าทำนั้น เพราะสภาเป็นกีฬาที่พระองค์ "โปรด" ซึ่งนัก ประกอบกับขณะนั้นนางทมยันตีก็อยู่ในสถานที่แห่งนั้น พระองค์จึงมีอาจปฏิเสธได้ ทั้งการปฏิเสธก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดประเพณี ครั้นเมื่อเล่นไปหลายเดือนพระนลก็แพ้ตลอด พระนลหลงการพนันจนไม่ยอมพูดจาหรือยอมรับฟังคำห้ามปรามของใครเลย ในที่สุดพระองค์จึงต้องสูญเสียราชสมบัติและทรัพย์สินสมบัติความหลงผิดของพระองค์ทำให้พระองค์ตัดสินใจผิดถึงนางทมยันตีไว้กลางป่า พระนลจึงต้องรับความทุกข์โทมนัสอย่างแสนสาหัสเพราะข้อบกพร่องของพระองค์เอง แต่ในที่สุดพระนลก็กลับมามีความสุขได้ดังเดิมก็ด้วยพระนลได้บำเพ็ญตบะอันเป็นการเผากิเลสด้วยการบำเพ็ญศีล พระองค์สามารถขับไล่ผีร้ายออกไปด้วยการศึกษาความรู้คือ วิชาสภา (อักษรฤทธี) พระนลจึงเป็นตัวละครที่สามารถชนะใจผู้อ่านได้อย่างไม่รู้ลืม

1.3 การร้อยกรอง

เรื่อง พระนลค่าหลวง แต่งด้วยคำประพันธ์หลายชนิด จากการศึกษาพบว่าตั้งแต่สรวรคที่ 1 ถึงสรวรคที่ 26 ประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทต่างๆ เรียงตามลำดับจำนวนครั้งที่ใช้จากมากไปหาน้อย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 ตารางแสดงชนิดค่าประพันธ์

ลำดับที่	ชนิดค่าประพันธ์	จำนวนครั้ง ที่ใช้	จำนวนบท (โดยประมาณ)	หมายเหตุ
1	ซ้ำ	34	62	
2	ภาพย์ฉับ	26	215	
3	ภาพย์สุรางคณาจค์	25	100	
4	โคลงวิษุมาลี	13	37	
5	โคลงสี่สุภาพ	12	45	
6	วสันตฉัตรฉันท	11	58	
7	โคลงสาม	11	17	
8	โคลงสอง	10	19	
9	อินทรวีเชียรฉันท	5	29	
10	โคลงสามต้น	5	12	
11	กลอนเพลงยาว	4	4	
12	พากย์คึกค้ำบรรพ์	3		
	-ภาพย์ยานี		89	
	-ภาพย์ฉับ		182	
13	ภุชงค์ประชาตฉันท	3	29	
14	โคลงจิตรลดา	3	10	

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดค่าประพันธ์	จำนวนครั้ง ที่ใช้	จำนวนบท (โดยประมาณ)	หมายเหตุ
15	ภาพย์ห่อโคลง -โคลงสี่สุภาพ -ภาพย์ขานี	2	19 301	
16	กลอนบทละคร	2	28	
17	กลอนเสภา	2	22	
18	โคลงนันทะชาธิ	2	17	
19	โคลงมหาจิตรลดา	2	12	
20	โคลงสินธุมาลี	2	6	
21	กลอนร่ำ	2	5	
22	โคลงกลบท	2	3	
23	ภาพย์ขานี	1	31	
24	โคลงมหาวิษณุมาลี	1	17	
25	โคลงมหานันทะชาธิ	1	5	
26	โคลงมหาสินธุมาลี	1	2	

ตารางที่ 9 แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำประพันธ์หลายชนิดมากน้อยแตกต่างกันตามลำดับ

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำประพันธ์หลายชนิดคละกันไปเช่นนี้ย่อมมีผลต่อการสร้างรสในวรรณคดี ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การร้อยกรองที่ก่อให้เกิดศฤงคารรสเป็นหลัก โดยการศึกษาความสัมพันธ์ ความเหมาะสมระหว่างเนื้อหา กับ วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการสื่อสารว่ามีพลังกระทบอารมณ์อย่างไร และเพื่อจะได้มองเห็นถึงความประสานระหว่างสารและตัวสื่อโดยชัดเจนและต่อเนื่อง ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตามลำดับคำประพันธ์แต่ละชนิดในตารางที่ 9 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 ร่าย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ร่าย เพื่อใช้ในการดำเนินเรื่องในการพรรณนาความรู้สึกและเกียรติคุณของตัวละคร และทรงใช้เป็นบทเจรจา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1.1 คำเนินเรื่อง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ร่ายในการดำเนินเรื่องเป็นส่วนใหญ่ ทรงใช้เล่าความเป็นมาของรติภาวะของตัวละครได้อย่างกระชับ ดังคำประพันธ์ในสรรคที่ 1 ทรงได้บรรยายถึงเหตุที่นางทมยันตีและพระนลมีจิตปฏิพัทธ์ต่อกันด้วยคำประพันธ์เพียง 10 วรรค ดังนี้

... ฝ่ายสาวสวรรค์วารนาří ผู้แวดพระบุตรีภีมราช ต่างก็
กล่าวประกาศเกียรติพระนล แต้นฤมลเปนนิรันดร ฝ่าย
ทรงธรรมผู้ครองนิชช ก็ได้ฟังถนัดข่าวระบือ ภาถึงทมยันตี
ทั้งสองศรีได้สดับเหตุ คุณวิเศษแห่งกันแลกัน ปางนั้นต่างก็
ผูกสมิตร ต่างก็คิดรักร่วมสมร (หน้า 5)

คำประพันธ์นี้ สามารถอธิบายจุดเริ่มต้นของ ความรักระหว่างพระนลกับนางทมยันตีว่าเกิดจากความชื่นชมในคุณค่าของกัน และกันจนเกิดความปรารถนา การที่ผู้แวดล้อมนางทมยันตี "ต่างก็กล่าว ประกาศเกียรติคุณพระนล แด่นฤมลเพนนิรันดร์" แสดงว่าผู้กล่าวประกาศ เกียรติคุณของพระนลมีจำนวนมาก และต่างคนก็กระทำการประกาศเกียรติคุณ นั้นในวาระและโอกาสที่เหมาะสมของแต่ละคนไปต่างกัน การกล่าวประกาศ เกียรติเป็น "นิรันดร์" แสดงถึงเกียรติที่ยั่งยืนไม่เว้นวาระ ฝ่ายพระนล ก็ได้ฟังถนัดข่าวระบือ ภาถึงทมยันตี" คำว่า "ถนัด" เสียง /ท/ เป็นเสียง ระเบิดมีลม คำนี้ลงเสียงหนักที่พยางค์หลังซึ่งเป็นคำตาย ให้ความรู้สึกถึงความหนักแน่นชัดเจนของการรับฟังข่าวที่ "ระบือภา" เสียง /ร/ และ /ล/ ให้ความรู้สึกถึงความเคลื่อนไหว ซึ่งรับกับความหมายที่แสดงถึงการแพร่สะพัดของ เกียรติคุณแห่งนางทมยันตี ดังนั้นเมื่อ "ทั้งสองศรี" คือทั้งพระนลและนางทมยันตี เป็นผู้มีคุณค่าและความงามยิ่ง ความชื่นชมนิยมนใน "คุณวิเศษ" นั้นก็กระทำให้ "...ต่างผูกสมัคร ต่างก็คิดร่วมรักสมร" การใช้คำว่า "ต่าง" ซึ่งเป็นวิภาค สรรพนามแทนนางทมยันตีและพระนลขึ้นต้นวรรคต่อเนื่องกัน 2 วรรค ชวนชวนให้ เห็นว่าทั้งสองแม้อยู่ห่างไกลกันก็กระทำอย่างเดียวกัน คือ "ผูกสมัคร" แสดง ความมุ่งมั่นอย่างเต็มใจโดยไม่ได้คิดหมายที่จะ "รักร่วม" ทั้ข้อความนี้จึงสร้าง ศฤงคารรสแก่ผู้อ่าน คือให้ความรู้สึกชื่นชมยินดีร่วมกับผู้มีใจตรงกันที่จะร่วมชีวิต กันด้วยความสนิทสนมเพราะตระหนักในคุณค่าของกันและกัน

1.3.1.2 บทพรรณนาความรู้สึก

ในสรรคที่ 5 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ว่าสเป็นคำประพันธ์ชนิดแรกพรรณนาเหตุการณ์ในพิธิ สหุมพร เมื่อนางทมยันตีเสด็จออกมาสู่โรงพิธิ นาง "เห็นบุรุษวัดน้าองค์" มีรูป เหมือนพระนล ทรงพรรณนาความรู้สึกของนางในขณะนั้นไว้ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

... ในหฤทัยก็ปั่นป่วน อนงค์นวลสิ้นคุณผี ตรองด้วยดีตรีไตร
 ทำไฉนจะทราบถนัด รู้ขีดเทพฤทธิรงค์ นำพะวงเหลือล้น
 โทนหนอนลนถบดี ไวทรรภักบังอร เว่าร้อนรุ่มกลุ้มจิต ด้วย-
 ยั้งคิดยั้งซาก คู้ยงลำบากคับใจ ... ไฉ้ใครจะช่วยชี้ ช่วยแก้-
 สงไสย ไฉ้นอฯ (หน้า 61)

ทรงเลือกใช้คำซ้อนที่มีความหมายให้เกิด
 จินตภาพได้เป็นอย่างดี และมีสัมผัสที่ไพเราะทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ดังจะ
 วิเคราะห์ต่อไปนี้

วรรคที่ 1 คำว่า "ปั่นป่วน" เสียง /ป/
 เป็นพยัญชนะต้นเป็นเสียงระเบิดไม่มีลม จึงทำให้ออกเสียงได้ดังเมื่อลงเสียง
 หนักรับกับความหมายที่แสดงความรู้สึกหวั่นไหวว้าวุ่น และวิตกกังวลเป็นอย่างมาก
 แต่นางสามารถระงับอาการภายนอกไว้ด้วยการ "สิ้นคุณผี" คือสิ้นหนึ่ง
 พร้อมกับ "ตรองด้วยตรีไตร" ทั้งสามคำที่ขีดเส้นใต้มีเสียงสัมผัสอักษรที่ไพเราะ
 และมีความหมายในทำนองเดียวกัน คือ "ตรอง" บอกการคิดอย่างละเอียด
 "ตรี" หมายถึงการใคร่ครวญและ "ไตร" หมายถึง ตรวจ แสดงว่านางทบทวนดี
 ได้พยายามคิดใคร่ครวญแต่ก็ยัง "เว่าร้อนรุ่มกลุ้มจิต ด้วยยั้งคิดยั้งซาก คู้ยง
 ลำบากคับใจ" ทรงซ้ำคำว่า "ยั้ง" ถึง 3 ครั้ง แสดงความเชื่อมโยงของระดับ
 ยั้งของความพยายามและความยุ่งซากใจที่เพิ่มขึ้นตามกัน เพราะคำว่า "ยั้ง"
 บอกการเพิ่มน้ำหนักขึ้นเรื่อยๆ "ยั้งคิดยั้งซาก" คือคิดเท่าไรก็คิดไม่ตกตัดสินใจ
 ไม่ได้รู้สึกอับจนหมดหนทาง "ยั้งลำบากคับใจ" ความ "คับใจ" เป็นสภาพที่
 บ่งบอกถึงความอึดอัดคับข้องใจไร้ความสุข ไม่ปลอดโปร่งเบิกบาน ดังสำนวน
 ที่กล่าวว่า "คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก" ดังนั้น "คับใจ" จึงเป็นความทรมาน
 ที่ยิ่งกว่าการทรมานทางกาย วรรคที่ 9 บอกถึงความ "เว่าร้อน" จน
 "กลุ้มจิต" เสียง /ร/ และ /กล/ ให้ความรู้สึกถึงการเคลื่อนไหว จึงแสดง

ความอึดอึดร้อนรอนทรนทราย คำว่า "เร่า" ทำให้เห็นภาพของใจที่สิ้นระริว ด้วยความร้อน จึงปรากฏทางกายคือ "กายสิ้นราวกับไต้"¹ (หน้า 63) ความรู้สึกของนางทมยันตีตั้งที่กล่าวมานี้แสดงว่านางรักมั่นในตัวพระนล นางจึงต้องคิดแล้วคิดอีก ในวรรคที่ 4 ถึง 6 คือ "ท่าโฉนจะทราบถนัด ฐิซัดเทพ-ฤทธิรงค์ นำพะวงเหลือล้น ไทหนอนนลนฤบดี" การพรวดตั้งคำถามตนเองว่า "ท่าโฉน" หรือ "ไทหนอน" เช่นนี้ย่อมแสดงความกลัดกลุ้มที่นางไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าองค์ไหนคือพระนล นางรู้สึกว่ นำพะวง "เหลือล้น" จึงได้แต่ครวญในใจดังในวรรคที่ 12 ถึง 13 ว่า "ไอ้ใครช่วยที่ ช่วยแก้สังสัย ใต้นอก" ด้วยนางมองไม่เห็นว่าจะมี "ใคร" มา "ช่วยที่ ช่วยแก้สังสัย"... ให้นางได้เลย ความทุกข์ของนางมากเท่าไรก็แสดงว่านางรักพระนลมากเท่านั้น เพราะหากเลือกผิดองค์ก็จะพลาดจากชายผู้เป็นที่รักตลอดไป

นอกจากนี้พระองค์ยังใช้ร้ายในการพรรณนา และบรรยายถึงปฏิกิริยาทางอารมณ์ของตัวละครอย่างละเอียดต่างจากตัวอย่างข้างต้นที่มุ่งบอกเหตุผลอย่างกระชับ ดังคำประพันธ์ในสรรคที่ 2 กล่าวถึงปฏิกิริยาทางอารมณ์ของนางทมยันตีในขณะที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความรัก หลังจากได้ฟังคำของหงส์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑ ตั้งแต่กาลเมื่อนั้น นางทมยันตีวิลาส ฟังพจนาทหงส์ทอง
 ฆ่าพรอดพร้อมจับใจ ดวงฤทัยบ่ออยู่กับคน เวียนวนใครเฝ้าฝัน
 ถึงทรงธรรมนลราช ผู้เชื้อชาติอาษาไนย ใจนางเฝ้าจินดา
 ถวิลหาพระบมีวาย แก้มโถมฉายก็ซัดสลด หมดเลียดเผือดเสียว
 ทมยันตีบังอร หล่อนนั้นนั่งแต่คำนึง ราวพิงพลาถอนฤทัย ด้วย
 ฤทธิใจสร้านรัก นงลักษณ์ตั้งแต่จ้อง มองประหนึ่งใครเห็นคู่

¹ ซึ่งจะกล่าวถึงในข้อ 1.3.8

ดูท่าทีนาวิรัตน์ เห็นถนัดเหมือนใช้หนัก ฌีพักตร์เคยนวลลอมอง
ก็หม่นหมองซัดโทรม (หน้า 15)

นำสิ่งเกิดว่าในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระ-

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้คำซ้อนที่ซ้ำขยายความรู้สึกและภาพที่เกิดขึ้น
คำซ้อนดังกล่าวปรากฏอยู่ในวรรคเดียวกัน เช่น ช่างพลอดพริ้งจับใจ,
เวียนวนไคร่ไผ่ผืน และ ก็หม่นหมอง ซัดโทรม ทำให้เกิดภาพพจน์มองเห็น
ดวงฤกษ์ที่อยู่พันอำนาจเจ้าของ "บ่อยู่กับตน" นางจึงเฝ้าเวียนวนคิดถึง
ถ้อยคำที่หึงส่ทอง "พลอดพริ้ง" คือกล่าวอย่างไพเราะอ่อนหวาน คำว่า
"เวียน" ให้ความรู้สึกถึงการเคลื่อนไหวรอบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ส่วนคำว่า "วน"
ก็แสดงถึงการเคลื่อนไหวที่หมุนเป็นวงกลม จึงกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระ-
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำว่า "เวียนวน" แสดงภาพการเคลื่อนไหว
ของความคิดที่จดจ่อ "ไคร่ไผ่ผืน" และ "ถวิลหา" ของนางทมิฬยั้งดี ซึ่งสัมพันธ์
กับคำว่า "เฝ้าจินดา" และ "บ่มีवास" จนแสดงให้เห็นปรากฏชัดว่า "แก้ม-
โจนฉายก็ซัดสลด หมด เลือดเผือดเสียสี" คำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำตายทั้ง
4 คำ มีเสียง /ต/ เป็นพยัญชนะท้าย ให้ความรู้สึกถึงความหนักแน่นของ
ความกดดันของความทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่หมายถึงไม่สดใส
สีเผือด จางไป สิ้นไปตามลำดับ และการใช้ ซัด สลด หมด ซ้อนกันถึง
3 คำ นอกจากจะมีสัมผัสที่ไพเราะ แล้วยังเป็นการย้ำถึงความทุกข์เพราะยัง
ไม่สมปรารถนา และยังใช้คำว่า "เผือดเสียสี" เพิ่มอีกเป็นการชี้ให้เห็นว่า
นางมีหน้าตาผิวพรรณเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนั้นนางได้แต่นั่ง "ค่านิ่ง ร่ำพิง"
และ "ถอนฤกษ์" ด้วยฤกษ์ใจสร้านรัก" ทำให้รู้สึกว่อำนาจหรือพลังของใจที่
"สร้านรัก" นี้ได้เคลื่อนไหวแผ่ซ่านไปทั่วทั้งร่าง "สร้าน" เสียง /ซ/ เป็น
เสียงเสียดแทรก เสียงยาวของสระและเสียงก้องของตัวสะกด จึงรับกับ
ความหมายที่แสดงจินตภาพการแทรกซึมของอำนาจแห่งความรักที่แผ่ไปทั่วทุก

อณูของว่างกาช นางจึงได้แต่ "จ้อง มองประหนึ่งใครเห็นคู่" "จ้อง" เป็นคำ
ที่หมายถึงการเพ่งตาหรือมุ่งมองสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ (ราชบัณฑิตยสถาน,
2525 : 216) ดังนั้นการที่นาง "จ้อง" มองหาแต่พระนลแสดงถึงการ
รอคอยพระนลด้วยดวงใจที่จดจ่อ เมื่อไม่เห็นก็ได้แต่ "ถอนนัย" แสดงสภาพ
ผู้ที่ตกอยู่ในห้วงของรักที่ไม่สมปรารถนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงใช้ราชาเป็นอุปกรณ์ในการสื่อสารให้เห็นสภาพของนางทมนันตีผู้ตกอยู่ใน-
รติภาวะ ซึ่งเป็นผลให้เกิดอนุภาวะดังกล่าวข้างต้น นางทมนันตีเสว้าโศก
มากเพียงใด ผู้เสพก็จะซาบซึ้งในความรักของนางมากเพียงนั้น ทั้งนี้เพราะ
ความเสว้าโศกของนางจะเร้าความกรุณาในใจผู้เสพ

คำประพันธ์ที่กล่าวมาทั้ง 2 ตัวอย่าง

ทำให้ผู้เสพสามารถเห็นถึงอำนาจของความรักที่จุใจมตัวละครทั้งสองให้รักกัน
กันที่ที่ได้ฟังกิตติคุณของกันและกัน และเห็นถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากรัก
ที่ไม่สมหวังที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การใช้ราชาเป็นอุปกรณ์การสื่อสารจึงเหมาะ
กับเนื้อหา

1.3.1.3 การพรรณนารูปลักษณะของตัวละคร

ในสรวลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัวทรงใช้ราชาในการเปิดเรื่อง บรรยายและพรรณนาเหตุการณ์ตลอดจน
ความเป็นมาของตัวละครเพื่อให้ผู้เสพรู้จักตัวละคร ทรงพรรณนาความงามของ
นางทมนันตีได้อย่างไพเราะและสามารถชี้ลักษณะเฉพาะของความงดงาม
ของนางได้เด่นชัดจับใจ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายนางทมนันตี มีโฉมเลิศเจิดโสภา พร้อมส่งาบริบูรณยศ
สำรวสศศิวิวิลาศ ในโลกชาติทั่วไป ไม่มีเสมอเสาวภาคย์
นารีนาคเอวกลมกล่อม ย่อมปรากฤษศภาษ่า...อันราชชิตา

ท้าวภิรมะ งามแจ่มจะกลางบริวาร งามสดราญบึงอร สรรพา
ภรณ์วิภูษิต ชามนางสถิตท่ามกลางเหล่า คุณงเขาวังรัชมี
สว่างอินทรีรั้วราวไฟฟ้า กระจ่างจ้าแจ่มเวหน รูปนฤมลพันพิภพ
...หาไหนบมีเท่าอนงค์ นำพิศวงสายสวาท ประหลาบทับเศษชล
ทั่วทั้งสากลแดนมนุษย์ สุดที่จะหาเทียบสุนทรี... (หน้า 3-4)

ข้อความนี้ไม่ได้พรรณาราชละเียชของ
ความงามเหมือนบทชมโฉมทั่วไป แต่ได้ชี้ว่ารูปโฉมของนางมีผลต่อผู้พบเห็น
อย่างน่าอัศจรรย์ คือ เหมือนเปล่งแสงได้ ดังที่ปรากฏจากคำว่า "เจิด"
ซึ่งสัมพันธ์กับวรรคที่กล่าวว่า "คุณงเขาวัง รัชมี สว่างอินทรีรั้วราวไฟฟ้า
กระจ่างจ้าแจ่มเวหน" จะเห็นว่าคำที่ขีดเส้นใต้ทั้ง 7 คำ ล้วนมีความหมายที่
เกี่ยวข้องกับแสงทั้งสิ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้แสงอัน
เกิดจาก "รัชมี" ที่อรัมเรื่องราวอง แสดงความงาม "ประหลาบทับเศษชล"
ซึ่งชวนให้ "นำพิศวง" ด้วย รัชมีแห่งความงามแห่งนางดูสว่างราวกับแสงไฟ
ที่มีความ "กระจ่าง" แสดงถึงแสงที่สุกใสและ "จ้า" แสดงถึงพลังของแสง
ที่สว่างมากจน "แจ่มเวหน" คือ ทำให้ท้องฟ้าสว่างไปทั่ว คำว่า "กระจ่าง"
มีเสียงพยัญชนะต้น /กร/ ซึ่งเป็นเสียงระเบิดควบกับเสียงรัวและมีสระเสียง-
สั้นที่พยางค์หน้า เมื่อออกเสียงต่อเนื่องกับพยางค์หลังซึ่งเป็นสระเสียงยาว
ทำให้รู้สึกถึงความสว่างที่เกิดขึ้นโดยทันทีทันใดจึงให้แสงที่ "จ้า" แผ่กว้าง
ไพศาลจนท้องฟ้าขาวสะอาดแจ่มใส

อาจพิจารณาในอีกลักษณะหนึ่งได้ว่านาง-
ทมยันตินั้นงามมาก ความงามของนางมีอิทธิพลให้ "ใครเห็นจิตจอล้าง"
(หน้า 5) ไม่มีขกเว้น ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า การได้ประสบสิ่งที่สวยงาม
น่าปรารถนาข้อมก่อให้เกิดความสุข มีความพึงใจผูกพัน ดังที่พระเทพเวที
(2532 : 19) ได้แสดงแผนผังการเสพรสของอารมณ์ไว้ดังนี้

"เห็นรูปที่น่าปรารถนาน่าใคร่ → เกิดความสุขสบาย → ก็ชอบใจ (ต่ออารมณ์นั้น)"

แต่การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัวทรงกล่าวว่า "กระจ่างจ้าแจ่มเวหน" นั้นเป็นการใช้โวหารเปรียบ-
เทียบเกินจริง เพื่อให้เห็นผลกระทบต่ออารมณ์หรือความรู้สึกที่รุนแรงของผู้ที่ได้
พบเห็นนาง เป็นความงามที่จับใจจนรู้สึกว่าแสงสุกใสที่เปล่งประกายจากรัศมี
แห่งนางนั้นจ้าจนทำให้ฟ้าสว่างสดใสไปด้วย จึงเป็นสิ่งที่น่าพึงพิศวงกว่าความ
พึงพอใจตามปกติ

นางทมยันตีเป็นผู้ที่งามพร้อม ทั้งงาม "ยศ"

ที่ "บริบูรณ์" และ "ชนมวิสัยอันงาม" นางจึงเป็นผู้ที่ "เลิศโสภา ...

สำรวจสดลึ่ววิลาส ในโลกชาติทั่วไป ไม่มีเสมอภาค" คำว่า "เลิศ" บ่งบอก
ถึงความยอดเยี่ยม เป็นคำตัดสินด้วยความเชื่อมั่นบ่งชี้ว่า นางทมยันตีเป็นผู้ที่มี
ความงามเป็นที่สุดในจักรวาล เป็นความงามที่ "พันพิภพ" และเหนือกว่า
ความงามในแดนอื่นที่เชื่อว่ายิ่งใหญ่กว่าเมืองมนุษย์

บทพรรณนาดังกล่าวนี้เน้นความหมายมากกว่า

ความประสาธน์ของเสียง ความเด่นอยู่ที่การใช้ความเปรียบซึ่งทรงถอดจากต้นฉบับ
และมีข้อบกพร่องอยู่บ้างคือ มีการพูดซ้ำๆ กัน เช่นวรรคที่ 2, 4 และ 6

1.3.1.4 พรรณนาภิตติคุณของตัวละคร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงใช้ราชาในการพรรณนาภิตติคุณของพระนลได้เป็นอย่างดี กล่าวคือสามารถ
เห็นขวัญให้เกิดความรัก ความศรัทธา และชื่นชมในคุณธรรมของพระนล
ซึ่งสามารถสังเกตได้จากคำประพันธ์ในสรวรคที่ 1 ดังนี้

ภูเบนทรทรงพลกำลัง ทั้งมีคุณวิเศษขัณฑ์ โฉมศรีสวัสดิ์-

อัสวโกวิท เป็นอัสวรมหาราช ในมนุษยชาติบิรมิทัน ประหนึ่ง

จอมสรวรค์เทวะบดี เป็นที่หนึ่งเหนือผู้ใดๆ พระเดชจอมพลไ-

ไพโรจน์ ช่างโศติเพียงพระอาทิตย์ จิตมุ่งพรหมาน
 เชี่ยวชาญในพระไตรเพท เปนมเหศรบรูษรัตน์ ครองนิษัฏหารา
 โปรดการสภาทอดดวงนิต ช่างรังสิตขวาทิ เปนอธิบดีผู้บังคับ
 อักโขหิตักพลันแก้ว ผูกนางแก้วผู้มีสง่า นิยมราชาเป็นยอดชาย
 พระฤทธิษหมายเผื่อแม่ เนา่น้ำสำรวมอินทรีย์ ภูมิรักษาพิภพ
 ๗ เจนจบทางขนุศาสตร์ เปนมุนานถ ๗ สมัยนี้ ดีประเสริฐคุณสาร
 ลั่นแลฯ (หน้า 1)

สังเกตเห็นว่าคำบอกคุณสมบัติเป็นคำตาย
 เป็นส่วนใหญ่ ปรากฏเป็นกลุ่มในตำแหน่งที่ส่ง-รับ สัมผัส เช่น วิเศษชิต...
 สวัสดิ์อัศวโกวิท... อิศวรมหาราช... มนุษยชาติ... โจรณ์... โศติเพียงพระ-
 อาทิตย์ จิตมุ่ง ๗ พรหมาน... ไตรเพท... มเหศรบรูษรัตน์ ครองนิษั...
 ทอดดวงนิต ช่างรังสิตข... การใช้คำตายเพื่อบรรยายคุณสมบัตินี้ของพระนล
 ทำให้เห็นความเข้มแข็ง เด็ดขาด และหนักแน่นเหมาะสมกับคุณสมบัตินี้ของ-
 ชายชาติขัตติยะเช่นพระนล

บทประพันธ์ได้นั้นชี้ว่าพระนลมีพระราช
 อำนาจอันยิ่งใหญ่จุ "เปนนิศวรมหาราช ในมนุษยชาติบิมีทัน ประหนึ่งจอม-
 สวรรค์เทวะบดี เป็นที่หนึ่งเหนือผู้ใดฯ พระเดชจอมไพโรจน์ ช่างโศติ-
 เพียงพระอาทิตย์" และยังกล่าวถึงคุณสมบัตินี้ของพระนลว่า ทรงพลังกำลัง
 และมีความสามารถเป็นเลิศทั้งทางสติปัญญาและคุณธรรม คือ "จิตมุ่ง ๗
 พรหมาน เชี่ยวชาญในพระไตรเพท... ช่างรังสิตขวาทิ" จัดว่าเป็นกษัตริย์

ที่ทรงเป็นเลิศในทางการรบ จึงทรงเป็นผู้นำทัพจำนวนอีกโยหิณี¹ เป็นผู้
 "รักษาพิภพ ๒ เจนจบทางชนศาสตร์" และเป็นเลิศในทางธรรม ดังที่บท-
 ประพันธ์กล่าวไว้ว่า "พระหฤทัยหมายเพื่อแผ่เนาแน่นสำรวมอินทรี" จึงได้รับคำ
 สรรเสริญว่า "เปนมมุนานาถสมิชนัน" เพราะมมุน คือ "พระผู้สร้างมนุษยชาติ
 และปกครองโลก" (พจนานุกรม, 2525 : 615) การกล่าวถึงคุณสมบัตินี้
 การทอศกาก็เป็นการปูพื้นต่อไปถึงปมปัญหา อย่างไรก็ตามความรู้เรื่องศก
 เป็นศาสตร์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ดังที่พระนลต้องขอเรีนจากท้าวฤคบุตร

1.3.1.5 บทเจรจา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงใช้ร่ายเป็นบทเจรจา คือในสรวรที่ 2 เป็นบทเจรจาของพระอินทร์
 กล่าวแก่พระมุนีนารท ในสรวรที่ 5 เป็นบทเจรจาของพระนลกล่าวแก่นาง
 ทมยันตี ในสรวรที่ 6 เป็นบทเจรจาระหว่างเทพทั้ง 4 กับกลี ในสรวรที่ 8
 เป็นบทเจรจาของนางทมยันตีกล่าวแก่พฤหัสเสนา ในสรวรที่ 9 เป็นบท
 เจรจาของพระบุษกรกล่าวแก่พระนล และเป็นบทเจรจาของพระนลกล่าวแก่
 นางทมยันตี ในสรวรที่ 13 เป็นบทเจรจาของพ่อค้าผู้รอดชีวิตจากช้างป่า
 ที่เข้ามาทำร้าย ในสรวรที่ 16 เป็นบทเจรจาของพระกุมารวิสุนันทา ถาม
 พระศรีมาตุราช ในสรวรที่ 18 เป็นบทเจรจาของพราหมณ์สุเทพทูลนางทมยันตี
 และเป็นบทเจรจาของนางทมยันตีกล่าวแก่พราหมณ์ผู้ออกติดตามพระนล
 ร่ายที่เป็นบทเจรจา มักอยู่ต่อจากร่ายที่บรรยายและพรรณนา ชกไว้ใน
 สรวรที่ 2 ทรงใช้โคลงสองในการดำเนินเรื่องก่อน จึงใช้ร่ายเป็นบทเจรจา

¹ อักโขหิณี เป็นกองทัพซึ่งมีช้าง 21,870 ม้า 65,610

จะขอยกบทเจรจาของพระนลกล่าว

แก่นางทมยันตี ในสรวรคที่ 5 หลังจากทีนางทมยันตีเลือกพระนลเป็นพระสวามี แล้ว พระนลก็กล่าวแก่นางให้ได้ยินทั่วกันในที่ประชุม นั้น มีเนื้อความสำคัญว่าจะเสนาหาในนางแต่ผู้เดียว เสมือนเป็นคำปฏิญาณให้ผู้อื่นรับรู้ด้วย ดังนี้

๑ ลูกวีรเสนจอมกษัตริย์ ตรัสแก่นางทมยันตี พระกล่าวสุนทร-
อ่อนหวาน แต่เขาวมาลย์ผู้ฟังใจ ๑ ว่าอรโทษภัยลยามี
เลือกพี่เป็นภรรยา ต่อหน้ากษัตริย์ทรงศีกดิ์ เณาะพระพักตร์-
อมรเทเวศร์ ขอเขาวเรศร์จงทราบไว้ ว่าพี่ไซ้พี่เป็นภรรยา
ฟังวาจาเจ้าบ่าวจาง ดูรานางผู้ช่างสำราวล อนงค์นวลจงเชื่อพี่
ตราบใดมีลมปราณ ขอนงคราญอช่าสงกา จะเสนหาน้องผู้เดียว
บมิเหลือหวาดหึงอื่น ของามชื่นจงเชื่อพี่ วาทีนี้เป้นความลี้ศย์

(หน้า 67-69)

การที่บทเจรจันี้แตกต่างจากการบรรยายใน

ข้อความที่เป็นร่ำขออย่างเดียวกันทำให้คำพูดไม่เด่น ข้อความนี้จึงไม่ค่อยน่า
ประทับใจนัก อาจเป็นเพราะเหตุนี้จึงไม่ได้ทรงใช้ร่ำขอเป็นคำพูดของตัวละคร
มากนัก และส่วนใหญ่ทรงใช้ร่ำขอเป็นบทเจรจาของตัวละครในขณะที่ต้องการ
ให้เรื่องดำเนินไปอย่างรวบรัดต่อบทบรรยายที่เป็นร่ำขออยู่แล้ว ส่วนกรณี
สรวรคที่ 2 ทรงใช้ร่ำขอเป็นบทเจรจาของพระอินทร์แทรกระหว่างโคลงสอง
ซึ่งเป็นบทบรรยาย และโคลงสามซึ่งเป็นบทบรรยายถึงถาษีนาทซึ่งตอบเป็น
ภาพย์ฉบบัง บทเจรจาของตัวละครจึงถูกแยกออกจากกันให้เห็นชัดด้วย
คำประพันธ์ต่างกัน

1.3.2 ภาพย้งบั้ง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาพย้งบั้ง¹ ในสรรคที่ 2, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 13, 14, 15, และ 17 รวม 11 สรรค ส่วนใหญ่ทรงใช้เป็นบทสนทนา 81 บท เป็นการบรรยายและการพรรณนา 55 บท เป็นบทคว่ำครวญ 47 บท บทสาปแช่ง 12 บท และบทพรรณนารูปลักษณะของตัวละคร 11 บท รวมทั้งสิ้น 206 บท ทรงใช้ภาพย้งบั้งหลังจากคำประพันธ์ต่อไปนี้เป็นคือ ภาพย้งสร้างคณางค์ วสันตติลกฉันทน์ วาษ โคลง-สี่สุภาพ และโคลงสามตามลำดับ

ภาพย้งบั้ง บทหนึ่งมี 16 คำ 3 วรรค วรรคที่ 1 และ 3 มี 6 คำ วรรคที่ 2 มี 4 คำ มีสัมผัส ดังต่อไปนี้

000000	0000	000000	1 บท
000000	0000	000000	

เนื่องจากภาพย้งบั้งมีจำนวนคำเพียง 16 คำ และแบ่งเป็น 3 วรรค จึงเหมาะที่จะใช้กับเนื้อหาทางอารมณ์ที่กระฉับกระเฉงตื่นเต้น และการแสดงออกอย่างกระชับฉับไวรวบรัด ดังจะวิเคราะห์ตามหัวข้อต่อไปนี้

1.3.2.1 ในสรรคที่ 15 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งอย่างละครนาฎกะ พระองค์ทรงใช้ภาพย้งบั้งเป็นบทเจรจาที่วาหุกกล่าวแก่ชิวลสารณีของท้าวฤคบุรณ ภายหลังจากที่วาหุกร่ำพึงเป็นวสันตติลกฉันทน์ถึงนางทมิขันธ์โดยไม้อ่อยนาม และเมื่อถูกซักถามว่าบ่นถึงใคร และ "ใครเป็นผู้นางงาม" วาหุกก็เล่าเรื่องชายผู้ทิ้งภรรยาโดยให้เหตุผลว่าชายผู้นั้นดูเหมือนคนวิกลจริตจึงหนีภรรยาไป โดยไม่มีเหตุอันชัดแจ้งดังข้อความที่เป็น วสันตติลก ว่า

¹ เป็นคำประพันธ์ที่ทรงใช้คละกับคำประพันธ์ชนิดอื่น

๑ ด้วยเหตุอะไรผู้ที่มีรู้ จรุงมีรอนาน
เห็นแจ้งวิตรวึกละราญ ก็นิราศลีเนหา (หน้า 263)

เมื่อวาทกเริ่มเล่าถึงปฏิกิริยาอย่างรวบรัด
ของชายผู้ทิ้งภรรยา ได้เปลี่ยนเป็นคำประพันธ์ที่มีลีลาให้ความรู้สึกถึงขังกระชับ
คือกาพย์ฉบัง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

๑ คลั่งคลุ้มคลุ้มในอุรา จึงหนีภรรยา ผู้ควรจะรักร่วมใจ
๑ เลาะลัดตัดดงพงไพร อกร้าวคือไฟ เพราะทุกข์บ่เว้นบิตา
๑ คำเข้าเสร์าศลย์ผินหา นางแก้วกันษา ผู้เคยสนิทชิดชม
(หน้า 263)

คำประพันธ์ทั้ง 3 บทนี้ สื่อความรู้สึกของ
ชายผู้ทิ้งภรรยา จากคำบอกเล่าของวาทกซึ่งกระทำคจเป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์
โดยตลอด ในบทที่ 1 ได้กล่าวว่าชายนั้น "คลั่งคลุ้มคลุ้มในอุรา" จึงได้ "หนี
ภรรยา ผู้ควรจะรักร่วมใจ" เสียง /คล/ และ /กล/ ในสามคำแรกเป็น
เสียงระเบิดควบกล้ำกับเสียงข้างลิ้น จึงทำให้รู้สึกถึงการเคลื่อนไหวที่รุนแรง
ของอารมณ์ที่มีความต่อเนื่องกัน เป็นภาวะปั่นป่วนเพราะอัดอัดคลุ้มคลั่งอัดอั้น
อยู่ในใจ เพราะเหตุนี้เองชายนั้นจึงได้หนีภรรยา "ผู้ควรจะรักร่วมใจ"
ความในวรรคนี้วาทกแสดงน้ำเสียงขึ้นชมและยกย่องนางผู้เป็นภรรยา

บทที่ 2 และ 3 เป็นการเล่าสภาพและ
ความรู้สึกของชายผู้นั้นขณะ "เลาะลัดตัดดงพงไพร" ว่า "กร้าวคือไฟ"
เพราะความ "ทุกข์" ที่ตามมา "บิตา" โดย "บ่เว้น" ทุก "คำเข้า"
จึงได้แต่ "เสร์าศลย์ผินหา" แต่ "นางแก้วกันษา ผู้เคยสนิทชิดชม" การเดิน
ฝ่าเข้าไปใน "ดงพงไพร" โดยมีหวั่นเกรงต่ออันตรายและความเจ็บปวด
ที่จะได้รับจากการขีดข่วนของกิ่งไม้และหนามที่แหลมคม บ่งบอกผลจากภาวะ
ที่ทำไปเหมือนไร้สติ แต่ชายผู้นั้นก็หนีใจตนเองไม่พ้น ความทุกข์ความ

"เสวีราศีลย์ผีนหา นางแก้วกัณษา" ได้ติดตามมา "ป้าทา" ทุก "คำเข้า"
 กลายเป็นความสำนึกผิดอันรบกวน "ทุกข์คงท่อมวิญญา" ในข้อความต่อมา
 ทรงใช้วสันตศีลภรณ์ที่ 1 บท และภาพย์ฉบบังอีก 3 บท ดังนี้

- ๑ สยามคำลีเข้าอุระวิโยค ละก็โศกณอารมณ์
 กล่าววาทะฉันท์รุกระระบม บทหนึ่งนะรำไป
 ช่างนั้นซัดเซเวไคล แทบทั่วพันไพท เพราะอกประหนึ่งอัคคี
 จะพักแห่งใดก็ดี สุขคงบมี เพราะทุกข์คงท่อมวิญญา
 มั่นอนก็ไม่เต็มตา เพราะชวงนั้นหนา รู้สึกว่าตนสามารถ (หน้า 263-265)
 การใช้ภาพย์ฉบบัง เป็นบทสนทนานอกจาก

จะเล่าเรื่องได้อย่างกระชับแล้วยังสามารถเร้าอารมณ์สะเทือนใจได้ดี
 โดยเฉพาะถ้าขทอดสภาพอารมณ์ที่ไม่ปกติ และการกระทำที่ขาดเหตุผล
 นอกจากนั้นบทสนทนาบทอื่นๆ ก็ช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เช่นใน
 สรรคที่ 17 (หน้า 207-209)

1.3.2.2 บทบรรยายและพรรณนา

ในสรรคที่ 13 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
 เกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาพย์ฉบบัง ในการดำเนินเรื่อง ทรงบรรยายด้วย
 ภาพย์สุรางคณางค์ก่อนว่า นางทมิยันต์และพราหมณ์ได้เดินทางมาถึงนครเจที
 เมื่อนางเดินทางเข้าไปถึงในเมืองผู้คนก็แตกตื่นมารุมล้อมดูนาง แล้วทรงเปลี่ยน
 มาใช้ภาพย์ฉบบังซึ่งมีลีลาที่เร้าใจ บอกภาพอย่างกระชับชัดเจนชวนให้เวทนา
 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

- ๑ สยามนางประเวศเวียงไชย ใถ้วาทรามไวส ไครเห็นก็น่าใจหาย
 ๑ ผ้าปิดบ่มีควารกาย เพราะผ้าโถมฉาย ลีมีเพียงกึ่งเดียว
 ๑ รุงรังทั้งผองซัดเซ็ชว เฝ้าผมเป็นเกล็ชว ทั้งกายก็หม่นมลทิน
 ๑ ช่างเมืองวังคูอรพินท์ ทุกคนเช็ชว ว่านางนี้บ้าน่าหยัน
-

๑ บรรดาทารกถูกฆ่า	บุรีเกรียวกราว	วิ่งตามกระตุ้วไป
๑ เด็กล้อมห้อมชุ่นวุ่นใจ	นางวีบรรไรไล	กระทั่งที่วังบตีศร

(หน้า 221-223)

บทที่ 1 ผู้เล่าใช้ข้อความว่า "โอ้วว่า-
 ทรามไวย" แสดงความรู้สึกสงสารอย่างจับใจต่อสภาพที่ "ใครเห็นก็น่าใจหาย"
 อันเนื่องจาก "เทวี" ผู้เลอโฉมได้เปลี่ยนสถานะจากหญิงผู้สูงศักดิ์มาเป็นหญิง
 จรจัดผู้ยากไร้ต่ำต้อย

บทที่ 2, 3 เป็นการบรรยายถึงสภาพของ
 นางทมยันตีว่า "ผ้าปิดบมีควรกาย เพราะผ้าโฉมฉาย ล้อมอยู่เพียงถึงเดี้ยว"
 จึงไม่สามารถปกปิดร่างกายไว้ได้ทุกส่วน ร่างกายก็ "ผอม ซีดเซี้ยว" คำว่า
 "ซีดเซี้ยว" เป็นการซ้ำคำ 2 คำ ที่มีความหมายพ้องกัน เพื่เน้นให้เห็นถึง
 ความผ่ายผอมทรุดโทรมไม่สดชื่นและไม่มีน้ำมันวล อีกทั้งดู "รุงรัง" ผมเฝ้า
 คุไม่ระเบียบเรียบร้อย พันกันยุ่งจน "เปนเกลี้ยว" และ "ทิ้งกายก็
 หม่นมลทิน" คือสกปรกไม่ผ่องใส

บทที่ 4 ถึง 6 เป็นสภาพความแตกตั้นที่
 ชาวเมืองพากัน "วิ่ง" มาดูนางทมยันตีและ "ทุกคนเขือสั้น ว่านางนี้บ้าน่าหยัง"
 การลงความเห็นตรงกันหมดทำให้ชาวเมืองพากันปฏิบัติต่อนางอย่างดูแคลน
 และไร้เมตตา แม้แต่บรรดาเด็กเล็กๆ ก็พากันวิ่งตามและส่งเสียง "เกรียว
 กราว" "กระตุ้ว" และฮัน "ล้อมห้อม" รอบๆ ตัวนางจนนางรู้สึก "ชุ่นวุ่นใจ"
 จึงรีบ "ครรรไร" จนถึง "วังบตี"

การใช้ภาพย้งบึง ในการดำเนินเรื่อง
 สามารถเร้าอารมณ์สะเทือนใจผู้เสพได้ดี นอกจากบทดังกล่าวแล้วยังมีปรากฏ
 ในสรรคที่ 3, 8 และ 11

1.3.2.3 บทคว่ำครวญรำพัน

ในสรวรคที่ 11 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้กาพย์ฉบบังเป็นบทคว่ำครวญของตัวละครได้เป็นอย่างดี คือสามารถเข้าอารมณ์สะเทือนใจ ให้ความรู้สึกว่าจะขณะที่นางทมยันตีที่ชวตมาหาพระนลอยู่นั้นนางได้ระบายความรู้สึกออกมาอย่างพรั่งพรู ก่อนบทควรนี้ ทรงบรรยายปฏิบัติการของนางทมยันตีเมื่อตื่นขึ้นมองไม่เห็นพระนลด้วยกาพย์-สรวรคฉบบัง (ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงในหัวข้อ 1.3.3 โดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง) บทคว่ำครวญมีดังนี้ คือ

๑ <u>อ้างองค์นัษัทราช</u>	<u>นาคะภรรดา</u>	พระองค์เสด็จหนีไหน
๑ <u>มหาราชาทรงไชย</u>	พระอยู่ไหนใด	<u>พระองค์ผู้อยู่เหนือหัว</u>
๑ <u>อ้างทูลกระหม่อมจอมพิว</u>	น้องนี้เหลือกลัว	ไฉนพระทั้งกลางคง
๑ <u>อ้างองค์ปัสราชภรรดา</u>	อย่าหลอนภรรยา	ผู้สิ้นระริวกกลัวภัย
๑ <u>จะสร้างแฝงองค์อยู่ไซ</u>	ขอเชิญขึ้นใจ	เสด็จมาหาเกิดบัด
๑ <u>ตรัสเกิดตรัสเกิดราชา</u>	อย่าเข้าภรรยา	จงตรัสให้วายหายกลัว
๑ <u>โอ้อ่าพระนลภูบาล</u>	<u>โอ้ออกโอ้อ่าน</u>	ฉนี้จะชากปากไฉน
๑ <u>หิวโหยโรยราระอาใจ</u>	อดข้าจำไป	ในป่าในคณอ่อนระอา
๑ <u>โอ้อ่าพระจะเหลียวแลหา</u>	เพื่อเห็นชชช	ผู้เคยเป็นเพื่อนสุขพล
๑ <u>ไม่เห็นน้องได้รุกรขมูล</u>	โอ้อ่าพระนเรนทร์สุร	จะคว่ำจะควรวญหวนหาฯ

(หน้า 139-141)

กาพย์ทั้ง 10 บท ที่ตัดตอนมานี้ แบ่งออก

ได้เป็น 3 ช่วง คือช่วงที่ 1 บทที่ 1 ถึง 3 นางรำเรียกหาพระนล ช่วงที่ 2

บทที่ 4 ถึง 6 นางทมยันตีคิดว่าพระนลแอบซ่อนอยู่จึงอ้อนวอนให้พระนลออกมาหานาง และช่วงที่ 3 บทที่ 7 ถึง 10 เป็นช่วงที่นางคร่ำครวญด้วยความห่วงใยเมื่อแน่ใจว่าพระนลจากนางไปแล้ว

ช่วงที่ 1 การใช้คำเรียกพระนลมีความสัมพันธ์กับอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร กล่าวคือทุกชื่อเกี่ยวข้องกับความเป็นพระราชผู้ยิ่งใหญ่และสวามีผู้เป็นที่พึ่ง ทุกคำแสดงน้ำเสียงขกของเกิดจากความสำคัญของพระนลในความรู้สึกของชัชวาลจึงเป็นเหตุผลให้นางครวญว่า "น้องนี้เหลือกลัว ไฉนพระกึ่งกลางคง" การใช้คำว่า "เหลือ" ช่วยเพิ่มน้ำหนักแสดงว่ากลัวมาก การใช้คำว่า "ไฉน" แสดงการตั้งคำถามอย่างไม่เข้าใจว่าทำไมพระนลจึงมาทักนางไว้ "กลางคง" ซึ่งให้ความรู้สึกว่าเป็นสถานที่ที่น่ากลัวคู่มืดครึ้มด้วยต้นไม้ที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและรกทึบ ดังนั้นการร้องเรียกและถามหาพระนลย่อมก่อความเศร้าสะเทือนใจต่อผู้เสพ

ช่วงที่ 2 นางทมยันตีจึงวอนขอร้องให้พระนล "เสด็จมาหาเกิดบดี" น้ำเสียงของนางทมยันตีบ่งบอกความเชื่อมั่นในความรักที่พระนลมีต่อนางและความสัจย์ของพระนล นางจึงคงเชื่อว่าพระนลยังอยู่ใกล้ๆนาง การที่พระนลหาหายไปเป็นเพียงการ "หลอน" "แสร้ง" และ "เข้าภรรยา" เท่านั้น นางจึงว่าเรียกด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานว่า "อ้าองค์ปิยราชภรรยา อ้าหลอนภรรยา ผู้สิ้นระวีวักล้วยภัย ๑ จะแสร้งแฉงองค์อยู่ไซขอเชิญขึ้นใจ เสด็จมาหาเกิดบดี... ๑ ครวีสเกิดครวีสเกิดราชา อ้าเข้าภรรยา จงครวีสให้วาชหายกลัว" เห็นได้ว่าคำทุกคำซ้ำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจทั้งสิ้น เช่น การใช้คำเรียกที่ให้ความรู้สึกถึงกึ่งกันใจว่า "อ้าองค์ ปิยราชภรรยา" และ "ขึ้นใจ" การใช้คำขอร้อง "อ้าหลอนภรรยา" และ "อ้าเข้าภรรยา" การใช้คำอ้อนวอนขอร้องโดยข้อความว่า "ครวีสเกิดครวีสเกิดราชา" แสดงความปรารถนาอย่างร้อนรนที่ขอเพียงแต่เสียงที่จะตอบ

กลับมาและย้ำอีกว่า "จงตรัสให้วายหยาสแล้ว" เมื่อโองกับข้อความก่อนหน้านี้นี้ ที่นางเอ่ยถึงตัวเองว่า "สิ้นระริวกแล้วภัส" ก็ยังเห็นน้ำหนักของความหวาดหวั่น และตระหนก เนื้อหาในช่วงนี้ให้ "กฤณารส" ซึ่งเป็นรสเสริม "ศฤงคารรส" ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ช่วงที่ 3 นางทมยันตีแน่ใจว่าพระนลได้จากนางไปแล้ว นางจึงคร่ำครวญด้วยความรักและห่วงใย เพราะเกรงว่าพระนลจะได้รับความทุกข์ยาก นางคร่ำครวญโดยใช้ "โธ" ขึ้นต้นวรรคถึง 4 ครั้ง บ่งบอกความทุกข์โศกอันหนักหน่วง แสดงความรักความอาทรที่นางมีต่อพระนล แม้พระนลจะทอดทิ้งนางไปแล้วนางก็ยังรักพระนล จึงเปลี่ยนจากความหวาดกลัวมาเป็นความห่วงใยแทน ดังข้อความว่า "โธออกโธปาน จนี้ จะยากปากไหน" สองวรรคนี้แสดงถึงความหวั่นไหวไปกับความทุกข์ยากที่คาดว่าจะเกิดแก่พระนลว่าอาจจะ "หิวโหยโรยราระอาใจ อุดข้าจำไป ในป่าในคอนอ่อนระอา" ทรงใช้สัมผัสสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคำซึ่งมีความหมาย เน้นย้ำให้เห็นภาพความทุกข์ยากของพระนล ขณะกำลังต่อสู้กับความ "หิว" ในขณะที่ "อ่อนระอา" ทรงใช้เสียงรวิในคำที่ซ้อนกันถึง 3 คำ คือ "โรยรา ระอา" เสียง /ร/ ให้ความรู้สึกถึงการเคลื่อนไหวซึ่งรับกับความหมาย แสดงถึงความถดถอยของพลังกำลังจนรู้สึกอิดโรยและ "ระอาใจ" อันเป็นสภาพของผู้ที่หมดสิ้นกำลังจนท้อแท้ เมื่อขึ้นวรรคที่ 2 ก็ยังคงขึ้นต้นวรรคด้วยคำว่า "อด" ซึ่งมีความหมายที่แสดงถึงความทุกข์ยากลำบากจนไม่มีอะไรจะกิน และนางยังใช้คำว่า "ข้า" เพื่อเน้นย้ำถึงสภาพเลวร้ายยิ่งขึ้น แต่พระนลก็ "จำไป" จึงเป็นองค์ประกอบขัดกันที่สร้างความเศร้าสะเทือนใจ แม้จะอดอยากไร้เรี่ยวแรงอย่างไรก็ต้องฝ่าใจเดินทางต่อไป "ในป่าในคอนอ่อนระอา" แสดงภาพความเหนื่อยยากที่ต้องเดินในป่าที่ทุรกันดารจนรู้สึกหมดกำลังกายที่จะเดินต่อไป ซึ่งในบทต่อมานางได้จินตนาการต่อไปว่า "โธพระจะเหลือข"

แลหา เพื่อเห็นช้ำชา ผู้เคยเป็นเพื่อนสุขทุกข์ ๑ ไม่เห็นน้องได้รูกษมูล ใ้อ
พระนเรนทร์สูร จะคร่ำจะครวญทวหา" ภาพที่พระนลพชชยามจะ "เหล็ชว
แลหา เพื่อเห็นช้ำชา" และเมื่อไม่เห็นก็จะคร่ำครวญทวนางคจเค็ชวกับที่นาง
คร่ำครวญทวหาพระนลอยู่มีรู้จักเห็นเค็ชว จึงแสดงถึงความเชื่อมั่นในรักที่
พระนลมีต่อนาง

ภาพจินตนาการของนางทมยันตีที่นาง-

คร่ำครวญรำพึงรำพันนั้นนอกจากจะแสดงถึงความรักและเข้าใจที่นางทมยันตี
มีต่อพระนลแล้วยังเป็นเนื้อหาที่ช่วยให้ผู้เสพไมโกธรและไม่นิกโทษพระนลที่ทรง
ทอดทิ้งนางไว้การใช้ภาพสัญลักษณ์ ในบทคร่ำครวญรำพันจึงมีความเหมาะสมเพราะ
สามารถถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครได้ดี

1.3.2.3 บทสาปแช่ง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงใช้ภาพสัญลักษณ์ในการสื่อสารบทสาปแช่ง ทั้ง 2 ครั้ง และทุกครั้งที่
ผู้สาปแช่งคือนางทมยันตี ครั้งแรกสาปแช่งผู้ที่คิดร้ายต่อพระนล ครั้งที่สอง
สาปแช่งพรานป่าผู้คิดจะล้วงเกินนาง ทุกครั้ง... ทรงใช้ภาพสัญลักษณ์
บรรยายความก่อนบทสาปแช่งนี้ ในสรวคที่ 11 ทรงใช้ภาพสัญลักษณ์
บรรยายและพรรณนาอากัปกิริยาและความรู้สึกของนางทมยันตี ซึ่งจบลงด้วย
บทสุดท้ายว่า "โธมนางไภมี ผู้มีหิษ วิสุทธีสมร คิดถึงพระนล ที่ทนทุกข์ร้อน
จึงองค์เอกอร เปล่งสุรวาทึฯ" (หน้า 141) แล้วจึงเป็นภาพสัญลักษณ์ ที่นาง
กล่าวสาปแช่ง ดังนี้

๑ ผู้ใดเป็นผู้อับรี แกล้งกล่าววโจ ที่แช่งถกจถกรรจ

.....

๑ ขอจงผู้นั้นจัญไร รัยทุกกัถกัษ จงท่วมด้วยความทุกข์มหันต์

.....

๑ ตลอดชามยังชีวี ขอสุขขอขำมี ทวิแต่ทุกข์นิรันดร

(หน้า 141-143)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้ภาพยนต์บึง แสดงการสาปแช่งอย่างเอาจริงเอาจังแฝงอารมณ์โกรธ เพราะสามารถให้คำทำขอร้องออกเสียงเน้นหนัก โดยทรงใช้คำที่มีความหมายรุนแรงในตำแหน่งที่ส่ง-รับสัมผัส

คำประพันธ์ทั้ง 3 บทนี้ คำสุดท้ายในแต่ละวรรคจะเป็นเสียงหนักทุกคำจึงรับกับถ้อยคำที่แสดงถึงความโกรธของนาง เช่น นางเรียกผู้คิดร้ายและกล่าวสาปแช่งพระนลว่า "เป็นผู้อัปรี" ซึ่งเป็นคำพหูพยางค์ที่รุนแรงเพื่อให้สอดคล้องกับความผิด บทที่ 2 นางทมนันตีสาปแช่งผู้เห็นว่า "ขอจงผู้นั้นจัญไร" คือขอให้ประสบแต่ความวิบัติความต่ำช้าเลวทรามจง "รับทุกข์ฤทัย จงทวมทนด้วยความทุกข์มหันต์" และนางได้กล่าวซ้ำอีกครั้งในบทสุดท้ายว่า "ตลอดชามยังชีวี" ก็ "ขอสุขขอขำมี" ให้ "ทวิแต่ทุกข์นิรันดร" คำว่า "ทวิ" แสดงถึงปริมาณความทุกข์ที่เพิ่มขึ้นโดยมีรัฐบริวารบงจันชิว "นิรันดร" ส่วนคำสาปแช่งที่นางกล่าวสาปนายพราน

ในสรรคที่ 11 นั้น มีเพียง 2 บท คือ

- ๑ มฤคชิวัน ผู้ทุกข์จิตใจ ประสงค์จะลวงประเวณี
๑ จงล้มลงแทบบิดพิ มอดม้วยชีวี อย่าทันทให้สมใจหมาย

(หน้า 151)

นางทมนันตีต้องป้องกันตัวนางให้บริสุทธิ์จาก "มฤคชิวัน" ผู้ "จัญไร" ผู้มีความ "ประสงค์จะลวงประเวณี" นางจึงสาปแช่งให้พรานผู้นั้น "จงล้มลงแทบบิดพิ มอดม้วยชีวี อย่าทันทให้สมใจหมาย" การใช้ภาพยนต์บึงในบทที่ 2 นี้มีความเหมาะสมในด้านลีลาจังหวะที่รวดเร็ว เป็นบทสาปแช่งที่สามารถกล่าวได้อย่างรวดเร็วให้นายพรานสิ้นใจตายก่อนที่จะพรานจะลวงเกินนาง

1.3.2.4 บทพรรณนารูปลักษณะของตัวละคร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์ภาพย์ฉิ่ง ในบทพรรณนาความงามของนางทมยันตี ซึ่งปรากฏในสรวรคที่ 3 และสรวรคที่ 11 การพรรณนาความงามทั้ง 2 สรวรคนี้ ทรงพระราชนิพนธ์ต่อกันจากบทบรรยายเรื่องที่เป็นภาพย์ฉิ่งเช่นเดียวกัน ดังในสรวรคที่ 3 ซึ่งทรงบรรยายกิริยาอาการของพระนลเมื่อได้ชลโฉมนางทมยันตี ว่า " ๑ ฝ่ายว่าพระนลทรงธรรม์ พิศโฉมแจ่มจันทร์ บิดาวิกรมภูษร ๑ ซึ่งสถิตสถานสถาพร งามเลิศบังอร อยู่กลางระหว่างสัปดาห์" (หน้า 31) แล้วจึงเป็นบทพรรณนาความงามดังนี้

๑	ดูราศีสว่างวามตา	ดูคิ่งดวงภา	ดูมาศจรัสชาตรี
๑	พิศดูสอาดเอี่ยมศรี	วรวรณีนี	วิไลสุลลักษณ์นงคราญ
๑	งามทรงลีวีสุกุมาร	หัดถ์กร่อนปาน	ประหนึ่งนิมิตรแสร์วังมา
๑	เอวกลมสมท้วกาษา	ซึ่งพิศเพลินตา	งามเนตร์ล่านักยวนใจ
๑	นมี่แสงศศิธร่องใส	แสงเห็นเห็นใจ	ไม่เทียบเท่าแสงวรรณษ
๑	แสงนางกระจำงแจ่มสุด	นวลล่องส่องผ่องผุด	พิไลยะลักษณะราศี

(หน้า 31-33)

การพรรณนาความงามด้วยภาพย์ฉิ่ง 16 นี้

มีความเหมาะสมกับเนื้อหา เพราะช่วงเวลาที่พระนลได้ "พิศโฉมแจ่มจันทร์" นี้เป็นช่วงเวลาไม่นานนัก ด้วยพระนลมาเพื่อจะทำหน้าที่ทูตจะต้องรีบกลับไปทูลให้เทพทราบ ดังนั้นภาพย์ฉิ่งจึงเหมาะที่จะเป็นอุปกรณ์ในการพรรณนา และแม้จะพรรณนาเพียงสั้นๆ แต่ก็ทำให้จินตนาการถึงความงามอันมีพลังเจิดจ้าแห่งนางได้ ดังที่ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ดังนี้

บทที่ 1 เป็นการใช้ความเปรียบแสดงแนวเทียบ (Simile) เพื่อแสดงให้เห็นความงามแห่งนางทมยันตีที่ ซึ่งเชื่อมโยงกับบทก่อนหน้าก็คือ การที่นางทมยันตี "อยู่กลางระหว่างสัปดาห์" นั้น "ราตรี" แห่งนางยิ่งคู่ "สว่างวามตา" จน "คู่คั่งดวงภา ณาตจวิธชาติ" ภาพย์บทนี้แสดงให้เห็นว่านางทมยันตีมีความงาม ที่เป็นเลิศโดดเด่นเห็นชัดเจนว่านางนี้งามสง่าคล้ายกับมีรัศมีเป็นแสงเรืองๆ ปรากฏออกมาจากร่างประหนึ่งนางเป็นดวงอาทิตย์ที่เจิดจรัสไปทั่วแผ่นดิน บทที่ 2 ไม่ว่าจะ "พิศดู" ส่วนไหนก็ดู "สอาดเอี่ยมศรี" คือมีแต่ความงามหมดจดสดใส จนกล่าวได้ว่านางทมยันตีเป็น "วรวรรณินี วิสิษฐสุลักษณ์นงคราญ" คือเป็นสตรีที่งามเลิศด้วยผิวพรรณและคุณลักษณะอันยิ่งใหญ่

บทที่ 3 และ 4 เป็นการชมความงามของรูปโฉมแต่ละส่วน เริ่มจาก "งามทรงศิริสุกุมาร" คืองามด้วยพระชนมวัย เป็นความงามอย่างสาวแรกรุ่น ต่อมาชมว่า "หัตถ์กรอ่อนปาน ประหนึ่งนิมิตร์ แสร้งมา" คำว่า "นิมิตร์แสร้ง" ให้ความรู้สึกถึงความงามที่อ่อนช้อยของ "หัตถ์กร" นั้น เลอเลิศเกินกว่าความเป็นจริง เป็นความงามที่ไม่น่าเชื่อว่าจะมี "หัตถ์กร" ของผู้ใดจะงามเช่นนี้ได้ จึงกล่าวได้ว่า "หัตถ์กร" ของนางทมยันตีนี้งามมาก ราวกับ "นิมิตร์" ขึ้น ต่อมาชม "เอว" ว่างาม "กลมสมที่วภาษา" คำว่า "กลม" แสดงถึงสัดส่วนที่งามเหมาะเจาะดูลมกลึง ส่วนคำว่า "สม" แสดงถึงเรือนร่างที่มีสัดส่วนที่เหมาะสมคู่สวยงาม "ซึ่งพิศเพลินตา" คือยังพิจารณาที่ยังเห็นความงามจนรู้สึกมีความสุขกับการ "พิศ" นาง แล้วชม "เนตร์" ว่า "งามเนตร์ล่านักชวนใจ" คืองามซึ่งใจชวนให้หลงใหล

บทที่ 5 และ 6 แสดงภาพความงามโดยรวม ย้ำว่า "แสงนางกระจ่างแจ่มสุด" คำว่า "กระจ่าง" หมายถึง สว่าง สุกใส ส่วนคำว่า "แจ่ม" ก็หมายถึง ขาวสะอาด คำว่า "สุด" ซึ่งอยู่ท้ายวรรคทำให้

รู้สึกถึงความสุขสุดของความสุขใสของแสงที่ทำให้นางงามอย่างประหลาด เพราะเปรียบไว้ในบทที่ 1 ว่าเป็นแสงที่มีความสว่างดังดวงอาทิตย์แต่กลับดู "นวลล่องส่องมุด" และ "...เห็นเห็นใจ" แม้แต่ "แสงศศิธรส่องใส" ก็ยังให้แสงที่เห็นตาเห็นใจ "ไม่เทียบเท่าแสงวรรณ" "

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้กาพย์ฉบับ 16 พรรณานางงามของตัวละครในสวรรค์ที่ 11 โดยให้นายพรานเป็นผู้ชมความงามของนางทมิฬนี้ ดังนี้

โสดีกล่อมกลมคมคาย ทั้งทรวงโถมฉาย ก็เต็มก็เต่งเร่งชม
 คุรูปแฉ่งน้อยกลอยรมย์ คุ่น่านิชม ดังรูปนิมิตรวิจิตรมา
 พิศวงวงพิศตร์ลักษณะ งามดั่งจันทร์ จำรัสจังหวัดนิภาพร
 งามเนตร์ดั่งคารากร งามขนงก่งงอน ดังศรสมเด็จมีขวาน
 แสนเสนาะเพราะเสียงนงคราญ สุนทรอ่อนหวาน ปานมธุรสจตุกัษ

(หน้า 147-149)

อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า การพรรณนาความงามโดยผ่านสายตาและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครแต่ละตัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันตามพื้นฐานของตัวละครเหล่านั้นเพื่อสร้างความสมจริง อาทิเช่นนายพรานมีใจหมกมุ่นในกามคุณก็จะเพ่งเล็งที่ทรวดทรงของนางเป็นประเด็นแรก ส่วนการพรรณนาในบทต่อมาก็มีภาพโดยรวมคล้ายกับบทพรรณนาในความคิดของพระนล คือ เน้นความงามอันพึงพิศวงและชวนให้หลงใหล

1.3.3 ภาพษ์สร้างคณางค์

ภาพษ์สร้างคณางค์ บทหนึ่งมี 28 คำ แบ่งเป็น 7 วรรค มีสัมผัสดังต่อไปนี้

๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๑	บท
๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐		

จังหวะและลีลาของภาพษ์สร้างคณางค์เป็นจังหวะสั้นๆ สม่่าเสมอและฉับไว ในพระนลคำหลวง มีภาพษ์สร้างคณางค์ จำนวน 101 บท ในสรวคที่ 7, 8, 11, 13, 14, 15 และ 17 ใช้เป็นบทบรรยายและพรรณนาเนื้อเรื่อง อากัปกริยา และปฏิกริยาทางอารมณ์ของตัวละคร จำนวน 84 บท เป็นบทสนทนาจำนวน 16 บท และบทแทรกจำนวน 1 บท ภาพษ์สร้างคณางค์ปรากฏต่อจากคำประพันธ์ต่อไปนี้ คือ 1) ภาพษ์ฉบั้ง จำนวน 11 ครั้ง 2) วสันตดิลกฉันท์และภุขงคประชาตฉันท์อย่างละ 3 ครั้ง 3) กลอนเพลงยาว จำนวน 2 ครั้ง 4) ร่ำย อินทรวีเชียรฉันท์และกลอนร่ำย อย่างละ 1 ครั้ง นอกจากนี้ปรากฏเป็นการเริ่มต้นสรวค 3 ครั้ง

1.3.3.1 บทบรรยายและพรรณนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้ภาพษ์สร้างคณางค์เป็นบทบรรยายและพรรณนาได้อย่างเหมาะสม ทำให้เห็นอากัปกริยาและความขัดแย้งภายในของตัวละคร ดังคำประพันธ์ที่น่าสนใจตามหัวข้อต่อไปนี้

ก. บรรยายปฏิกิริยาทางอารมณ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาพส์สร้างคณางค์สลักับภาพส์ฉบังบรรยายปฏิกิริยาทาง
อารมณ์ได้เป็นอย่างดี ดังในสรวรคที่ 11 ตอนนางทมฮันต์ออกตามหาพระนล
ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

๑ กัมะสุดา ราวจักเปนบ้า เท็ชวหาภูบาล คันพลางโรทร้อง
กูก้องไซซาน ที่ในไพรสาณท์ กังวาฬที่วไป

๑ โอ้ทูลกระหม่อมแก้วไปไหน โอ้ภูวนิส ขอเชิญเสด็จคันมา

๑ เสียงนางโหยหวล โรทร่าคร่าครวญ ในแนวพนา เสียงนางกูดัง
กระทิงภูวา เสียงก้องกลับมา ทั้ๆ ไปไหน ฯ (หน้า 143)

ภาพส์ทั้ง 3 บทนี้สามารถผสมผสาน
กลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือทั้งภาพส์ฉบังและภาพส์สร้างคณางค์
ต่างก็เหมาะสมที่จะใช้ เป็นอุปกรณ์การสื่อสารสำหรับ เนื้อหาที่แสดงเหตุการณ์
ที่ดำเนินอย่างเร้าใจ มีความกระชับ ดังจะวิเคราะห์ต่อไปนี้

บทที่ 1 ให้ภาพนางทมฮันต์ออก

"เท็ชวหาภูบาล" ด้วยอากัปกิริยาที่ชวนให้เวทนาซึ่งนัก ทรงใช้คำว่า "ราว
จักเปนบ้า" คำว่า "บ้า" บ่งบอกถึงการได้รับความกระทบกระเทือนใจ
อย่างรุนแรง แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของการสูญเสียพระนลไป นางทมฮันต์
จึงมีอากัปกิริยาดุจผู้เป็น "บ้า" คือนาง "คันพลางโรทร้อง กูก้องไซซาน
ที่ในไพรสาณท์ กังวาฬที่วไป" การใช้เสียง /ล/, /ร/ ให้ความรู้สึกว่า
กิริยาที่ค้นหาพระนลไปพลางร้องเรียกและร้องให้ไปพลางนั้นได้เกิดขึ้นและ
ดำเนินไปอย่างรุนแรง เสียงที่นาง "กู่" เรียกนั้นดัง "ก้อง...กังวาฬ"
/ก/ เป็นเสียงระเบิดจึงออกเสียงได้ดังรับกับความหมายที่บ่งบอกถึงการ
พยายาม ส่งเสียง "กู่" อย่างเต็มที่ให้พระนลรับรู้ว่านางอยู่ที่นี้และกำลัง

ติดตามหาพระนลอยู่เพื่อว่าพระนลจะได้หวนคืนมา เสียงนั้นดังก้องทั่วทั้ง "ไพโรสาท์" ซึ่งบ่งบอกถึงความกว้างใหญ่ของป่าแต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือเสียงของนางที่สะท้อนก้องกลับคืนมา บทที่ 2 ถ้อยคำที่นางร้องเรียกหาพระนลนั้นทรงใช้กาพย์ยัมยงดังนี้ "ไอ้ทูลกระหม่อมแก้วไปไหน ไอ้ภูวนัย ขอเชิญเสด็จคืนมา" และทรงบรรยายในบทที่ 3 ว่า "เสียงนางกูดัง กระทั่งภูผา เสียงก้องกลับมา ไอ้ๆ ไปไหน" เสียงที่ก้องกลับมา "ไอ้ๆ" เป็นการซ้ำเสียง 2 ครั้ง ฟังคล้ายเสียงโอดครวญร่ำไห้ซึ่งสัมพันธ์กับการ "โรตราคร่ำครวญ" เป็นการใช้คำที่พ้องความหมายซ้อนกันถึง 3 คำ เพื่อชี้ถึงความทุกข์โศก ความโหยหา อาลัยอาวรณ์ของภรรยาที่ถูกทอดทิ้ง เสียงที่นางร้องออกมาจึง "โหยหวน" ฟังแล้วรู้สึกเศร้าสะเทือนใจไปด้วย อาทิ ปกิวิธาและถ้อยคำของตัวละคร แสดงถึงความตั้งใจและความพยายามด้วยความหวังที่ตัดกับความว่างเปล่า อ้างว่าง และผิดหวังอันเป็นผลที่เกิดตามมา

การใช้กาพย์สร้างคณางค์ในการบรรยายปกิวิธาทางอารมณ์สามารถ ให้ความรู้สึกและอารมณ์สะเทือนใจของผู้เสพได้เป็นอย่างดี เพราะมีการผสมกันทั้งอุปการณ์และสื่อที่มีความไพเราะด้วยสัมผัสและมีพลังทางความหมาย

ข. บรรยายเรื่อง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มต้นสรรคดีที่ 14 ด้วยกาพย์สร้างคณางค์เป็นบทบรรยายถึงพระนลเป็นครั้งแรกหลังจากที่พระนลหนีมาจากนางทมยันตีในสรรคดีที่ 10 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

๑ ฝ่ายพระนลบดี จากทมิฬันตี มีจิตริ้วราวญ ทุกข์ร้อนรอนทรวง
เป็นห่วงเฮวมาลย์ รับเข้าไพรสานท์ เพื่อตัดอาไลย

๑ เดินไปมีข้า องค์พระราชา ก็แลเห็นไฟ แรงร้อนรุ่งโรจน์
ท้วงโศติแสงใส เปลวเพลิงเริ่งใหญ่ ในพนาลี ๑ ได้ยินเสียงร้อง
อิกกระทักกักก้อง จากกองอัคคี เสียงเหมือนคนเรา ถูกเผาและมี
ทุกข์ท่วมทวิ เหลือที่จะทน (หน้า 241)

คำประพันธ์ทั้ง 3 บทนี้ ช่วยให้การ

ดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็วและได้ใจความที่กระชับกล่าวคือให้ภาพพระนล
เมื่อ "จากทมิฬันตี" มาด้วย "จิตริ้วราวญ" และ "ทุกข์ร้อนรอนทรวง" เพราะ
"เป็นห่วงเฮวมาลย์" แต่จำต้อง "รับเข้าไพรสานท์ เพื่อตัดอาไลย" ในไม้ช้า
พระนลก็แลเห็นกองไฟพร้อมกันนั้นก็ได้ยินเสียงแสดงถึงความเจ็บปวดและความ
ทุกข์ทรมานราวกับมีผู้ถูกเผาอยู่ในกองไฟนั้น

สัมผัสในที่ไพเราะในข้อความข้างต้น

ได้สร้างจินตภาพ เช่นเสียง /ร/ ให้ความรู้สึกถึงการเคลื่อนไหว ในคำว่า
"มีจิตริ้วราวญ ทุกข์ร้อนรอนทรวง" ให้ภาพความทุกข์เพราะความห่วงใยใน
ผู้เป็นที่รักจนอกใจร้อนรนราวจะรำว แต่พระนลก็เลือกที่จะดำเนินตามเจตนา
เดิมคือมุ่งหน้าหนีไปให้ไกลห่าง บทที่ 2 แสดงภาพ "เพลิงเริ่งใหญ่" ที่ได้
เปล่งรังสีความร้อนแผ่กระจายไปรอบๆ พร้อมทั้งแสงที่ "รุ่งโรจน์ ท้วงโศติ"
เป็นการซ้อนคำที่เน้นย้ำถึงความสว่างของเพลิง เพื่อแสดงถึงความยิ่งใหญ่
ของความร้อนที่กำลัง "เผา" ชีวิตหนึ่ง ในบทที่ 3 "อิกกระทักกักก้อง"
ใช้เสียง /ก/ เป็นพยัญชนะต้นและเป็นพยัญชนะท้ายของคำซ้อนที่ย้ำถึง
ความดังลั่นของเสียงร้องของผู้เจ็บปวดเพราะถูกเพลิงเผาทั้งเป็น

1.3.3.2 บทสนทนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ภาพย์สุรางคณาถ์เป็นบทสนทนาที่ไม่ต้องแสดงโวหารอันลึกซึ้ง เหมือนบทสนทนาที่เป็นโคลง แต่ก็สร้างพลังได้หนักแน่น ดังเช่นในสวรรค์ที่ 17 นางทมยันตีได้สั่งให้พราหมณ์ออกติดตามพระนลโดยขีบร้องท่องกลอนที่นางสอนให้ นางทมยันตียังสั่งกำขีบพราหมณ์เหล่านั้น ด้วยคำประพันธ์ต่อไปนี้

๑ อีกหนึ่งพียงว่า ส่าออยถ้อยคำ ศัพท์ซ้ำสาอางค์ เมื่อเขอสดับ
จะกลับคิดพลาง ถึงเข้าผู้ร้าง ห่างพระสามี

๑ อ้นวายุจิด ในคงพงษฎ ๓ วัคชฎี ไม่เท่าความโศก
วิโยคสามี เหมือนวายุพี พัดเพลิงเร้งร้อน (หน้า 311)

คำประพันธ์บทที่ 1 เป็นการสั่งกำขีบให้พราหมณ์ทั้งหลายพยายามขีบร้องท่องกลอนอย่าง "ส่าออยถ้อยคำ ศัพท์ซ้ำสาอางค์" คือ ให้ใช้ถ้อยคำที่เรีกร้องความสงสารเร้าอารมณ์สะเทือนใจผู้ฟัง และจะต้องขีบร้องให้ไพเราะน่าฟัง "เมื่อ" ว่าพระนลจะหวนคิดถึง "เข้าผู้ร้างห่างสามี" คำว่าส่าออยในข้อความนี้ฟังแปลกจากภาษาปกติที่มักใช้ในแง่ลบ และดูคล้ายเป็นการใช้คำเพราะเหตุผลในด้านสัมพันธ์ระหว่างวรรค

บทที่ 2 เป็นการบอกเล่าความในใจ

แก่พราหมณ์โดยการใช้ความเปรียบว่าความทุกข์ร้อนรนใจของนางมีพลังยิ่งกว่า "วายุจิด ในคงพงษฎ ๓ วัคชฎี" คำที่ขีดเส้นใต้ทั้งสามคำล้วนแสดงสภาพของป่ารกทึบ พายุที่จะพัดจนฝุ่นตลบขึ้นได้นั้นจะต้องมีกำลังแรงถึงกับถอนรากถอนโคนไม้พืชรกรได้ และความทุกข์ที่เหนือกว่าพายุเช่นนี้เองที่ได้ "พัดเพลิงเร้งร้อน" เสียง /พล/ ให้ความรู้สึกถึงความรุนแรงของความร้อนและเสียง /ร/ ให้ความรู้สึกว่าเปลวเพลิงนั้นได้ลุกโชนขึ้นแล้ว แสดงกิริยาคึกคักสนุกสนาน คำว่า "เร้ง" ให้ภาพเปลวเพลิงที่โลดเต้นเพราะถูกโหมด้วยความทุกข์นั้น

1.3.3.3 บทแทรกโดยผู้เล่า

บทแทรกนี้ ปรากฏอยู่ในสรรคที่ 14 ซึ่ง เป็นคำเจรจาของพระพหูทศว์ที่กล่าวแก่พระยัชชเรียวและอนุชา เมื่อพระพหูทศว์เล่าเรื่องพระนลมาถึงตอนที่พระนลถูกพระยานาคกัดจนกลายรูปและให้ ชื่อว่าหูกพร้อมกับบอกวิธีที่จะคืนรูปเดิม แล้วพระพหูทศว์ก็กล่าวว่า

๑ ดูกรทรงภพ ผู้แก้วโกรพ ชรรมาธิปติย ถึงเขอล่าบาก
ซากเอ็นเท็ญใจ ควรรอดทนได้ ดังเฮ็ียงพระนล (หน้า 253)

ในสรรคที่ 14 นี้ คำประพันธ์ส่วนใหญ่เป็น ฤชงคประชาตฉันท์ซึ่งทรงใช้เป็นบทเจรจาของพระยานาค ส่วนภาพส์- สรุจคณางค์เป็นคำประพันธ์ที่ทรงใช้ในการบรรยายพฤติกรรมของตัวละคร เนื้อหาของบทแทรกก็สัมพันธ์กับบทบรรยาย เพราะเป็นการแทรกความคิดเห็น ของผู้เล่าโยงกับผู้ฟังแล้วจึงเล่าต่อไปว่าพระยานาคมอบผ้าแก่พระนลสำหรับ เวลาที่ต้องการคืนร่าง

การใช้ภาพส์สรุจคณางค์เป็นบทแทรกจึง มีความเหมาะสมกลมกลืนกับคำประพันธ์ที่ใช้บรรยาย และเหมาะสมกับ- เนื้อเรื่อง กล่าวคือการใช้ภาพส์สรุจคณางค์ซึ่งบทหนึ่งมี 7 วรรค วรรคละ 4 คำ ซึ่งให้จังหวะสม่ำเสมอ จึงเหมาะสมกับคำกล่าวที่ให้ความรู้สึกถึงความหนักแน่นตรงไปตรงมาเพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้ฟัง (คือพระยัชชเรียว) ซึ่งมีความ ทุกข์หนักเช่นเดียวกับพระนล นอกจากนี้ยังทรงใช้คำเสียงหนัก (ครุ) ถึง 27 คำ ในจำนวน 28 คำ แสดงความหนักแน่นของคำที่กล่าวว่า "ดูกรทรงภพ ผู้แก้วโกรพ ชรรมาธิปติย" ซึ่งเป็นคำกล่าวที่เข้าถึงชาติตระกูล ที่ยิ่งใหญ่คือเป็นผู้สืบสกุลโดยตรงลงมาจาท้าวกुरु และความเป็นผู้ถือธรรม เป็นใหญ่" (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 415) การเรียงย้าถึงเกียรติยศ และคุณธรรมเช่นนี้จะมีผลต่อการให้สติ จะทำให้ผู้ฟังมีกำลังใจที่จะสู้ด้วย

ศักดิ์ศรีของชายชาติกัศัตติยะ โดยถือเอาพระนลเป็นแบบอย่าง ถ้อยคำของ พระพฤษหัทศวัจมีพลัง เตือนสติของผู้ฟังคือพระยุกฤษฐีธรและอนุชาและมีพลัง เจ้าอาารมณัสะเทือนใจผู้เสพให้ร่วมชื่นชมต่อความอดทนของพระนล

1.3.4 โคลงวิษุมาลี

โคลงวิษุมาลีเป็นโคลงคั่นชนิดหนึ่ง¹ ไม่บังคับคำเอกโท มีลีลาที่สั้นและห้วนกว่าโคลงสี่สุภาพ ทั้งนี้เพราะบาทที่ 4 วรรคสุดท้ายมีเพียง 2 คำ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทสนทนา จำนวน 26 บท บทแสดงคำรำพึงครุ่นคิดจำนวน 3 บท บทคร่ำครวญกับตนเอง จำนวน 4 บท และบทที่ใช้บรรยายจำนวน 3 บท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.4.1 บทสนทนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์โคลงวิษุมาลีเป็นบทสนทนาโดยมีคำประพันธ์ประเภทร้อย โคลงสอง โคลงสาม และกาพย์ฉบัง เป็นบทบรรยายเพื่อใช้ในการดำเนินเรื่อง ดังตารางที่ 10

¹ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ เป็นโคลงตามแบบ "คัมภีร์กาพย์สารวิลาสินี" เป็นโคลงที่ไม่กำหนดวรรคยูกต์ กำหนดแต่คณะ และสัมผัส ถ้าวรรคท้ายบท มี 2 คำ อย่างโคลงคั่น จะเรียก ชื่อใดๆ ว่า วิษุมาลี จิตรลดา สีนุมาลี และนันททาสี หากวรรคท้ายบท มี 4 คำ อย่างโคลงสุภาพจะเติมคำมหาเข้าไป ในการเรียกเป็น มหาวิษุมาลี มหาจิตรลดา มหาสินุมาลีและมหานันททาสี

ตารางที่ 10 ตารางแสดงการใช้ค่าประพันธ์ประเภทโคลงวิษุมาลีเป็นบทสนทนา

ลำดับ ที่	ชนิดค่าประพันธ์ ที่เรียงต่อกัน			ปรากฏ ในสรวลคดี	จำนวนครั้ง ที่ใช้
1	ร่าย	โคลงวิษุมาลี	ร่าย	2, 16	2
2	ร่าย	โคลงวิษุมาลี	โคลงสาม	3, 9	2
3	โคลงสาม	โคลงวิษุมาลี	โคลงสาม	3, 4	2
4	โคลงสอง	โคลงวิษุมาลี	โคลงสอง	9, 10	2
5	ร่าย	โคลงวิษุมาลี	-	2	1
6	โคลงสอง	โคลงวิษุมาลี	-	3	1
7	ภาพย์ฉับ	โคลงวิษุมาลี	โคลงสอง	5	1

ทรงใช้โคลงวิษุมาลีที่เป็นบทสนทนาแทรก

ระหว่างร่าย โคลงสอง โคลงสาม และภาพย์ฉับ ซึ่งใช้ดำเนินเรื่อง
การแยกบทสนทนาออกจากค่าประพันธ์ที่ใช้ดำเนินเรื่องทำให้บทสนทนานั้น
เด่นออกมา แล้วจึงดำเนินเรื่องด้วยร่าย และโคลงสาม โคลงสองต่อไป
อาจสังเกตได้ว่าทรงใช้โคลงวิษุมาลีในลักษณะเดียวกับโคลงสี่สุภาพ
ดังตารางที่ 10 ต่างกันที่ทรงใช้โคลงสี่สุภาพเป็นคำพูดของนางทมยันตีซึ่ง
มีลีลาที่นุ่มนวลและให้พระนลพูดเป็นโคลงวิษุมาลี เพราะโคลงนี้มีลีลาที่หนักกว่า
โคลงสี่สุภาพ ทรงใช้โคลงวิษุมาลีแสดงคำพูดของพระนลในความมุ่งหมายต่างๆ
ต่อไปนี้คือ แสดงอารมณ์คับข้องใจ แสดงความหนักแน่นและคำมั่นสัญญา และ
ใช้เป็นบทสนทนาอย่างเป็นพิธีการ ดังจะเลือกมาวิเคราะห์ต่อไปนี้

ก. บทสนทนาที่แสดงความคับข้องใจ

ในสรรคที่ 4 ภายหลังจากที่นางทมนันตี

กล่าวยืนยันเป็นโคลงสี่สุภาพว่าจะยอมมั่นในสัจจะว่าจะรักแต่พระนลเท่านั้น ทรงใช้
โคลงสามบรรยายถึงกิริยาของพระนลว่า "พิศพนิตาโถมศรี ผู้อัญชลี เรียบร้อย
พิศพลางพระตอบถ้อย ที่น้องแกล้งไซ" (หน้า 47) คำพูดของพระนลเป็น-
โคลงวิษุมาลี แสดงเหตุผลที่ไม่สามารถแสดงความรักต่อนางได้เพราะพระองค์
ได้ถวายสัจจะแก่เทพ ดังนี้

๑ จนใจแห่งพี่แล้ว	กัลยา ณีแม่
เป็นแต่ทนต์ถลงสาร	เทพไท้
ทนต์ถจะเจรจา	เกินสิ่ง
จะพูดตามจิตได้	ถูกฤา
๑ พี่ถือคำลั่นแล้ว	ไปถอน คำเลข
ถวายสัจจะแก่เทวา	มั่นไว้
เป็นผู้กล่าวสุนทร	แทนท่าน
จะพูดตามจิตได้	ถูกฤา (หน้า 47)

บทแรกขึ้นต้นวรรคว่า "จนใจ"

ซึ่งบ่งบอกความอัดอัดในความอัปจนด้วยสัจจะที่แก้ไข หมดหนทางที่จะ
หลีกเลี่ยงได้ การใช้สระเสียงยาวท้ายวรรคแรกและคำสร้อยของบาทที่ 1
คือคำว่า "แล้ว" และ "แม่" ทำให้เสียงทอดยาวออกไปพียงน้ำเสียงคล้าย
กับการขอความเห็นใจที่พระนลจำต้องมาในฐานะ "เป็นแต่ทนต์" คำว่า
"แต่" บ่งบอกถึงความเฉพาเจาะจงว่าพระองค์เป็นได้เฉพาะ "ทนต์" ที่ต้อง
"ถลงสาร เทพไท้" ดังนั้นพระองค์จึงจำต้อง "เจรจา" ตามที่เทพสิ่งเท่านั้น
ทรงใช้กลวิธีให้พระนลตั้งคำถามแก่นางเพื่อให้นางเข้าใจได้ด้วยตนเองว่า
พระนลมีข้อจำกัดอย่างไร โดยใช้คำว่า "ฤา" ในบาทที่ 3 และใช้ "ถูกฤา"

ในบทที่ 4 ดังคำประพันธ์ว่า "ทูลฎาจะเจรจา เก็นสิ่ง จะพูดตามจิตได้
 ฎุกฎา" (การใช้คำตายในที่นี้ทำให้เสียงไม่ราบรื่น) ทรงให้พระนลกล่าวถึง
 ความขัดแย้งภายในของพระองค์ระหว่างความถูกต้องกับความถูกต้องใจ คำกล่าว
 นี้มีนัยว่าพระนลเลือกความถูกต้อง พระนลจึงย้าคำถามเดียวกันนี้ในบทที่ 4
 ของบทต่อมาซึ่งเป็นตำแหน่งเดียวกับในบทแรก การที่พระนลได้ยกความซื่อสัตย์
 ต่อหน้าที่มากล่าว เช่นนี้ก็เพื่อให้นางทมยันตีเข้าใจและเห็นใจพระองค์ คำกล่าว
 ที่แสดงความขัดแย้งระหว่างหน้าที่กับความปรารถนานี้ได้บ่งบอกความรักที่พระนล
 มีต่อนาง และความปรารถนาที่ถูกสกัดไว้ด้วยคุณธรรม ความรู้สึกของพระนล
 จึงสามารถเข้าความรู้สึกของผู้เสพโดยผ่านสื่อและอุปกรณ์เช่นโคลงวิษุมาลี
 ได้เป็นอย่างดี

ข. บทสนทนาที่แสดงความหนักแน่นและ
 คำมั่นสัญญา

ในสรรคที่ 9 พระบาทสมเด็จพระ-
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้คำประพันธ์ได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับ
 เนื้อหาในแต่ละตอนกล่าวคือ ให้พระนลกล่าวเป็นโคลงวิษุมาลีทั้งหมด แสดง
 ภาวะทางอารมณ์ที่ถูกบีบคั้นนับตั้งแต่พระนลประจักษ์ว่า ลุกสกาได้ติดตามมา
 หลอกเอาภษาทรวงไป ในขณะที่พระองค์ "ลำบากยากสุดแก่ทุกข์เข็ญ"
 (หน้า 109) พระนลจึงชี้ทางไปเมืองวิตรรก์แก่นาง แต่นางทมยันตีทูลอ้อนวอน
 ขอติดตามพระนลไปเป็นเพื่อนในยามยาก ทรงใช้โคลงสี่สุภาพเพราะเป็น
 โคลงที่มีลีลานุ่มนวลกว่าโคลงฉันท์ พระนลกล่าวตอบนางเป็นโคลงวิษุมาลี
 จำนวน 2 บท แสดงความเห็นด้วยกับนางว่าเม็ชแก้วเป็นเกล็ดอันประเสริฐ
 สำหรับดับทุกข์ และพระองค์จะไม่ทอดทิ้งนาง ดังจะยกคำพูดของนางทมยันตี
 และพระนลในเนื้อความเดียวกัน แต่ใช้คำประพันธ์ต่างกันมาเทียบให้เห็นต่อไป
 ต่อด้วยโคลงที่แสดงคำสัญญาที่ต้องการพูดให้หนักแน่น แต่พระนลเองก็รู้ว่า เป็น
 เพียงคำปลอบใจนางเท่านั้น เพราะพระองค์ตั้งใจจะจากนางไป